

Monika Deželak Trojar in Tanja Žigon

Slovenski doktorji s področja zgodovine na dunajski univerzi

Prispevek uvodoma predstavi historiat študija zgodovine na Filozofski fakulteti dunajske univerze in vlogo reforme avstrijskega visokega in srednjega šolstva leta 1848 za nadaljnji razvoj zgodovinopisja na Slovenskem. Jedrni del prispevka obravnava slovenske doktorje filozofije s področja zgodovine, pri čemer so upoštevani tisti kandidati, ki so na vpisnicah kot svoj materni jezik navedli slovenščino in ki so iz zgodovine tudi dejansko promovirali. V obdobju od leta 1881 pa do konca prve svetovne vojne je zahtevne rigoroze opravilo šestnajst kandidatov, ki so v razpravi obravnavani kronološko, po datumu promocije. V svojih disertacijah so raziskovali zelo raznolika področja, od antične zgodovine in srednjega veka do tematik iz novejšje zgodovine, zlasti avstrijsko zgodovino. Ob zgodovinskem orisu razvoja študija zgodovine in kasnejši karierni poti posameznih kandidatov, ki so se po študiju zgodovine največkrat znašli v vlogi učiteljev, knjižničarjev, muzejskih delavcev, nekateri pa so postali tudi univerzitetni profesorji ali politiki, se izrisuje postopen razvoj slovenskega zgodovinopisja: od prvih korakov v smer kritičnega zgodovinopisja, ki so jih naredili Franc Kos in njegovi vrstniki, do sunkovitega razvoja v smer znanstvenega zgodovinopisja, zlasti po prvi svetovni vojni, ko so s svojim aktivnim zgodovinskim delovanjem začeli Josip Mal, Milko Kos in Josip Žontar.

Zgodovina je bila med doktorskimi kandidati, ki so študirali na dunajski univerzi, zelo priljubljena, saj je s tega področja v času od leta 1881 do konca prve svetovne vojne uspešno opravilo zahtevne rigoroze kar 16 kandidatov, upoštevajoč tiste, ki so na vpisnicah kot materni jezik navedli slovenščino,¹ leta 1919 pa se jim

1 Iz ohranjenih virov dunajske Filozofske fakultete je bilo mogoče ugotoviti, da je zgodovino študiralo še več kandidatov s širšega slovenskega ozemlja, a so iz naše obravnave izpadli, ker so kot svoj materni jezik navedli nemščino ali pa nikoli niso opravili rigorozov. Nemščino kot svoj materni jezik je v vpisnicah navedel Viktor Skodlar, rojen v Ljubljani leta 1861, ki je svojo disertacijo uspešno zagovarjal leta 1884. Tudi Josef Ure, rojen 1876 v Voglah pri Celovcu (Kohldorf), ki je rigoroze opravil leta 1905, je kot materni jezik navajal nemščino. Podobno velja tudi za Carla Knafliča, doma iz Sinče vasi pri Velikovcu (Kühnsdorf), ki je študij zaključil z rigorozom leta 1896. Za Johanna Novaka se je kasneje izkazalo, da je bil po rodu Čeh in je prihajal iz Prage, medtem ko je bil Josef Kržišnik doma iz Predmosta pri Poljanah in se je seveda označil za Slovenca, a po tem, ko je oddal disertacijo o oglejskem patriarhatu z naslovom *Die kirchliche Einteilung und Verwaltung des Patriarchats Aquileja mit besonderer Rücksicht auf Krain* (1906), nikoli ni

je pridružila še na Dunaju rojena Melitta Pivec-Stelè (1894–1973), ki je bila po očetovi strani slovenskega rodu in se je v slovensko kulturno zgodovino zapisala kot zgodovinarica in bibliotekarka.² V prispevku je najprej orisan historiat študija zgodovine na Univerzi na Dunaju, nato pa so predstavljeni slovenski kandidati, ki so študij zgodovine na Dunaju zaključili s promocijo, ter njihov pomen za razvoj znanosti na Slovenskem.

Kratek pregled institucionalne zgodovine stroke na Dunaju od sredine do konca dolgega 19. stoletja

Univerzitetne reforme iz sredine 19. stoletja so med drugim tudi filozofski fakulteti zagotovile status, s katerim je postala enakovredna trem drugim fakultetam, teološki, pravni in medicinski, in ni izobraževala več izključno za učiteljski poklic, temveč se je usmerjala tudi v raziskovanje. S tem se je dvignil socialni prestiž profesorjev, ki so se specializirali za posamezna področja, kar je posledično vplivalo na hiter razvoj različnih disciplin. Bliskovito je naraščalo število seminarjev, kateder, inštitutov, laboratorijev in različnih zbirk.³

V študijskem letu 1850/51 so na pobudo zgodovinarja in klasičnega filologa Heinricha Wilhelma Grauerta (1804–1852), pruskega katolika, ki je bil leta 1836 habilitiran za rednega profesorja na Univerzi v Münstru ter je leta 1849 prišel v habsburško prestolnico, na dunajski *almi mater* Filološki seminar razširili v Filološko-historični seminar (*Philologisch-Historisches Seminar*); v sklopu seminarja je delovala katedra za občo zgodovino ali t. i. svetovno zgodovino s posebnim ozirom na rimsko in grško zgodovino. S povezavo zgodovine in klasične filologije je kritično delo z viri tudi na Dunaju postalo temeljna metoda pri zgodovinskih raziskavah.⁴ Grauerta je na Dunaj poklical minister za uk in bogočastje, grof Leo Thun-Hohenstein (1811–1888), ki si je sicer mnogo bolj želel, da bi pritegnil

---

uspešno opravil strogih zaključnih izpitov. Omeniti velja še primer Johanna Slokarja (1884–1970), ki se je kasneje uveljavil kot gospodarstvenik in je deloval tudi v Ljubljani, vendar pa je bil rojen v Mostarju in je na vpisnicah kot materni jezik navajal srbohrvaščino (doktor filozofije je postal leta 1907) (prim. Drago Potočnik: Slokar, Ivan (1884–1970). V: *Slovenska biografija*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU, 2013 (v nadaljevanju samo *SBL*). Splet.)

2 Njena biografska slika s poudarkom na študiju na Dunaju je objavljena v drugi publikaciji (Tanja Žigon: Melitta Pivec-Stelè (1894–1973), die erste Slowenin mit zwei Dokortiteln. V: Petra Kramberger, Irena Samide in Tanja Žigon: *Frauen, die studieren sind gefährlich. Ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz*. Ljubljana: ZZFF, 2018, str. 131–170).

3 Prim. Thomas Winkelbauer: *Das Fach Geschichte an der Universität Wien: Von den Anfängen um 1500 bis etwa 1975* (Schriften des Archivs der Universität Wien, Band 24). Wien: V&R unipress, 2018, str. 83–84.

4 Prim. Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 89.

domače avstrijske in ne nemških učenjakov. V tem duhu je imenovanje Grauerta pojasnil kot »neizogibno in žalostno posledico dotedanjega zapostavljanja študija zgodovine na avstrijskih univerzah«. ⁵ Podobno je ministrstvo še okoli leta 1900 posebej pazilo, da so bili profesorski kandidati za področje zgodovinskih znanosti katoliške vere ter da je bila pri posameznikih izpričana brezpogojna lojalnost cesarski hiši. ⁶

Jeseni 1854 je bil ustanovljen Inštitut za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje (*Institut für Österreichische Geschichtsforschung*). Eden prvih in najvidnejših profesorjev je bil Theodor von Sickel (1826–1908) s Saškega, saj je tudi na področju raziskovanja zgodovinskih virov, paleografije in diplomatike še primanjkovalo domačih strokovnjakov. Sickel se je izobraževal v Parizu in Milanu, konec šestdesetih let so mu ponujali profesorsko mesto na Univerzi v Tübingenu, a je tedaj že postal redni profesor na Dunaju. Želja, da bi odšel v Berlin, se mu leta 1872 ni izpolnila, so mu pa zato na dunajski *almi mater* znatno zvišali plačo, postal pa je tudi predstojnik inštituta. Na novoustanovljenemu inštitutu so se posvečali predvsem poglobljenemu raziskovanju avstrijske ali »domoznanske« zgodovine, kot jo je poimenoval minister Thun. ⁷ Pod Sicklovim ravnateljstvom (1869–1891) je inštitut po zgledu pariške *École nationale des chartes* postal ena glavnih evropskih raziskovalnih in izobraževalnih ustanov na področju pomožnih zgodovinskih ved, ⁸ kot so paleografija, diplomatika, arhivistika, epigrafika, kronologija in heraldika. Med pomembnejšimi sodelavci inštituta, s katerimi so se srečevali tudi študentje iz naših krajev, velja omeniti še Engelberta Mühlbacherja (1843–1903), ki je prihajal s Spodnjeavstrijskega, in Tirolca Oswalda Redlicha (1858–1944), čigar ime je v znanosti že tedaj veliko pomenilo: leta 1882 je postal profesor na Univerzi v Innsbrucku, leta 1893 je na Dunaju dobil mesto rednega profesorja za zgodovino in

5 Adelheid Zikulnig: *Restrukturierung, Regeneration und Reform. Die Prinzipien der Besetzungspolitik der Lehrkanzeln in der Ära des Ministers Leo Graf Thun-Hohenstein*. Graz: Phil. Dissertation, 2002, str. 256. Po letu 1870 so na profesorska mesta dejansko imenovali le še avstrijske ali v habsburški monarhiji rojene in izobražene zgodovinarje, izjema sta bila le oba strokovnjaka za stari vek, Otto Hirschfeld (1843–1922) in Eugen Bormann (1842–1917). Po tem se je akademsko področje zgodovine močno razlikovalo od naravoslovnih znanosti, a tudi od drugih filoloških smeri, kjer so navadno poučevali profesorji iz nemškega prostora (Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 86).

6 Poleg filozofije je bilo zgodovinopisje edina disciplina, kjer so striktno pazili na izpolnjevanje obeh omenjenih pogojev. Tako so na primer leta 1899 za rednega profesorja avstrijske zgodovine imenovali konservativno-katoliškega Josefa Hirna (1848–1917) s Tirolske, čeprav ga fakulteta kot kandidata sploh ni predlagala (Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 87–88).

7 Prim. prav tam, str. 97.

8 Prim. Matevž Košir: Inštitut za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje s posebnim ozirom na izobraževanje arhivistov. V: *Zgodovinski časopis*, let. 49 (1995), št. 1, str. 121–125, tu str. 125.

pomožne zgodovinske vede, od leta 1904 do 1920 pa je urejal ugledno znanstveno revijo Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, ki jo je leta 1879 ustanovil Sickel. Redlich je leta 1926 postal predstojnik inštituta, v dvajsetih in tridesetih letih je predsedoval Avstrijski akademiji znanosti, leta 1938 pa odstopil iz protesta zaradi priključitve Nemčiji. Nadalje sta na inštitutu delovala še Emil von Ottenthal (1855–1931), ki izvira iz plemiške južnotirolske družine in je bil pred tem profesor za občo zgodovino in pomožne zgodovinske vede na Univerzi v Innsbrucku, in Hans Hirsch (1878–1940), ki je bil, tako kot tudi vsi prej omenjeni, nekaj časa tudi predstojnik Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje.⁹ Inštitut je posebej pomemben tudi zato, ker so tu študirali in se kalili številni bodoči profesorji, ki so zatem poučevali na univerzah širom monarhije (Dunaj, Gradec, Praga, Innsbruck itd.) ali pa so kot privatni docenti delovali na avstrijskih, madžarskih ali nemških univerzah; leta 1898 je bilo takšnih kadrov kar 23. Slovenski doktorandi, ki so izšli iz te šole, so bili Ferdinand Jančar, Ivan Žibert, Josip Mal, Milko Kos in Josip Žontar.

V sedemdesetih letih 19. stoletja je na dunajski univerzi spet zavel nov veter na področju ustanavljanja seminarjev in inštitutov. Leta 1872 se je Filološko-historični seminar razdelil na filološki in historični del, tako da so se odtlej kandidati, ki so obiskovali zgodovinska predavanja, vpisovali v Historični seminar (*Historisches Seminar*).¹⁰ Poleg katedre za avstrijsko zgodovino sta v sklopu seminarja odtlej delovali še dve katedri, saj se je katedra za svetovno zgodovino razdelila na katedro za zgodovino starega in katedro za zgodovino srednjega veka. Prvo, katedro za avstrijsko zgodovino, je vodil Otokar Lorenz (1832–1904), ki ga je 1887 nasledil profesor za občo in avstrijsko zgodovino s Tirolske, Alfons Huber (1834–1898). Leta 1872 so zaradi vedno večjega števila učiteljskih kandidatov ustanovili še drugo katedro za avstrijsko zgodovino, na katero so imenovali rednega profesorja za avstrijsko zgodovino, Dunajčana Heinricha von Zeißberga (1839–1899), ki je nekdaj nadvojvodo Rudolfa poučeval zgodovino. Na katedri za zgodovino starega veka je deloval Rankejev učenec, pred tem profesor na züriški univerzi, Max Büdinger (1828–1902); na zadnjo katedro pa je bil po nekaj manjših zapletih imenovan medievist in paleograf Wilhelm Wattenbach (1819–1897). Leta 1876 je prišlo do ponovne delitve Historičnega seminarja, ustanovljen je bil še Arheološko-epigrafski seminar

9 Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 108.

10 Več o tem Ernst Kirchshofer: *Geschichte des Philologisch-Historischen Seminars an der Universität Wien 1848–1900. Dissertation*. Wien: Universität Wien 1984, str. 112–113; prim. tudi Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 112–114. Leta 1955 je seminar postal Zgodovinski inštitut in od leta 1979 nosi ime Inštitut za zgodovino.

(*Archeologisch-Epigraphisches Seminar*), kjer je deloval eden izmed najpomembnejših epigrafikov in raziskovalcev rimske upravne zgodovine, Otto Hirschfeld (1843–1922); nasledil pa ga je Eugen Bormann (1842–1917).¹¹

Šele v začetku 20. stoletja je na dunajski univerzi prišlo do institucionalizacije novejše zgodovine. V luči reorganizacije kateder so uvedli novo samostojno katedro za novejšo občo zgodovino, katere delo sta zaznamovala predvsem August Fournier (1850–1920), sin francoskih emigrantov, ki se je leta 1875 na Dunaju habilitiral na področju avstrijske zgodovine, ter njegov naslednik (in učenec) Alfred Francis Pribram (1859–1942), ki se je rodil in umrl v Londonu. Sedem let pred vojno so leta 1907 ustanovili še Seminar za vzhodnoevropsko zgodovino (*Seminar für Osteuropäische Geschichte*). Njegov prvi predstojnik je postal na Dunaju rojeni Čeh Konstantin Jireček (1854–1918), ki se je že leta 1877 v Pragi habilitiral za področje zgodovine in geografije Jugovzhodne Evrope s posebnim ozirom na zgodovino Slovanov na Balkanu ter tako velja za utemeljitelja češke balkanologije in bizantinistike. Ko je leta 1893 prišel na Dunaj, sta s Hrvatom Vatroslavom Jagićem (1838–1923) delovala vsak na svoji katedri v okviru Seminarja za slovansko filologijo. Jireček je tu vse do svoje smrti predaval izključno zgodovino slovanskih narodov, saj ministrstvo nikoli ni ugodilo prošnji, da bi njegovo stolico za slovansko filologijo pretvorilo v stolico za zgodovino Vzhodne Evrope.¹²

Kot zanimivost naj navedemo še nekaj statističnih podatkov o študentih dunajskega Historičnega seminarja, ki jih navaja Kirchshofer. Dobra polovica od 183 vpisanih študentov v letih od 1872 do 1901 je prihajala s Spodnje ali Zgodnje Avstrije (52 %), iz čeških dežel je seminar obiskovalo 29 % študentov, po pet jih je bilo iz Galicije in iz Salzburga (3 %), po štirje (2 %) so bili s Kranjske¹³ in z Madžarske, po trije (2 %) s Koroške in Nemškega cesarstva, drugi pa so bili še iz severne Italije, Tirolske in Bukovine. Več kot polovica (62 %) vseh, ki so študij zaključili, se je posvetilo učiteljskemu poklicu, slaba petina (18 %) je izbrala akademsko kariero in so ostali na univerzah, 11 % pa jih je izbralo poklic bibliotekarja in/ali arhivarja. Preostalih 9 % lahko razvrstimo v poklicne kategorije kot so znanstveni svetniki, državni uslužbenci, pisatelji ali uredniki.¹⁴

11 Prim. Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 111–138, o tem piše tudi Kirchshofer: *Geschichte des Philologisch-Historischen Seminars*, str. 141–144.

12 Prim. Winkelbauer: *Das Fach Geschichte*, str. 127–142.

13 Kirchshoferju se je pri študentih s Kranjske izmuznilo najmanj eno ime, saj je bilo študentov vsaj pet (Franc Kos, Ludvík Böhm, Ferdinand Jančar, Ivan Orel in Franc Kropivnik).

14 Kirchshofer: *Geschichte des Philologisch-Historischen Seminars*, Appendix, str. 5–53.

Dodiplomski študij, promocija in poklicna pot

Šestnajst kandidatov, ki so na vpisnih listih kot materni jezik navedli slovenščino, je v svojih disertacijah raziskovalo bodisi starejša obdobja, torej antično zgodovino ter zgodovino srednjega veka, bodisi so za temo disertacije izbrali širšo tematiko iz novejše ali avstrijske zgodovine. Približno polovica se jih je odločila za prvo in polovica za drugo možnost; v prispevku so predstavljeni v kronološkem zaporedju, pri čemer je upoštevan datum promocije.

Vsi obravnavani doktorji filozofije so svoje delo na področju zgodovine začeli vzporedno ali neposredno po t. i. pionirski generaciji, ki je na področju zgodovinskega pisanja na Slovenskem naredila odločilne korake in ga postopoma usmerjala v kritično smer.¹⁵ Odločilen predpogoj za to je bila gotovo tudi zgoraj omenjena reforma avstrijskega visokega in srednjega šolstva leta 1848. Ker je gimnazijo podaljšala na osem let, uvedla predmetni pouk in povečala število ur, ki so bile namenjene zgodovini in zemljepisu, se je povečalo tudi povpraševanje po poklicnih zgodovinarjih.¹⁶

V tem odločilnem obdobju (okrog leta 1850), ko se je izobraževanje počasi usmerjalo tako v šolanje profesorskih kadrov kot v raziskovalno smer, se je na Slovenskem rodilo več bodočih zgodovinarjev, ki so se med šolanjem na Dunaju in Gradcu srečali z moderno tehniko zgodovinskega dela. V sedemdesetih in zlasti osemdesetih letih 19. stoletja so orali ledino na tem področju v tedanjih okvirih slovenskega ozemlja. Pred slovenskimi doktorji filozofije, ki so promovirali s področja zgodovine in jih obravnavamo v nadaljevanju, so zgodovino (poleg drugih predmetov) na Dunaju in v Gradcu študirali Fran Šuklje (1849–1935), Anton Kaspret (1850–1920), Simon Rutar (1851–1903), Josip Apih (1853–1911) in Ivan Vrhovec (1853–1902), poleg naštetih pa tudi nekateri drugi, ki se zgodovini pozneje niso prednostno posvečali (npr. Fran Levec in Fran Orožen). Omeniti pa velja še posameznike, ki sicer niso imeli strokovne izobrazbe, a so bili dojemljivi

15 Prim. Bogo Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinskega pisanja. V: *Zgodovinski časopis*, let. 8 (1954), št. 1, str. 118–124, tu str. 119; Bogo Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinskega pisanja. V: Bogo Grafenauer (ur.): *Franco Kos, Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982. str. 337–365, tu str. 343.

16 Alojz Cindrič: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza, 2009, str. 61–62; Jože Ciperle: *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1979, str. 5–7, 15–16; Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 343; Matej Hriberšek: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 46–49; Stane Okoliš: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009, str. 68–71; Vlado Schmid: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988, str. 126–131.

za kritične pobude v slovenskem zgodovinopisju in so jim vneto sledili, med njimi Ignac Orožen, Franc Šumi, Ivan Vrhovnik in Anton Koblar. Za to generacijo zgodovinarjev je značilno, da je njihovo delo temeljilo na kritičnem preverjanju dejstev, iskanju novih zgodovinskih virov in preseganju primata pisanih virov. Namesto pokrajinskega so postopoma uvajali enoten slovenski zgodovinski koncept in pri obravnavi zgodovinskih vprašanj vse bolj uporabljali slovenščino.¹⁷ Vsi zgodovinarji, ki so predstavljeni v nadaljevanju, so se na Dunaju šolali in bili promovirani po uvedbi samostojnega Historičnega seminarja (1872) in, z izjemo Franca Kosa, tudi po odcepitvi Arheološko-epigrafskega seminarja (1876).

Franc Kos (1853–1924) je najvidnejši in najpomembnejši član omenjene pionirske, strokovno izšolane skupine zgodovinarjev, ki se je poleg svojega siceršnjega (večinoma pedagoškega) dela s svojimi, na kritični pretres virov oprtimi, prispevki trudila za formiranje slovenskega zgodovinopisja kot znanosti. Kos se je rodil 24. decembra 1853 v Selcih pri Škofji Loki, očetu Janezu in materi Elizabeti, rojeni Krek. Osnovno šolo je obiskoval v Selcih in višje razrede v Škofji Loki, nižjo gimnazijo v Kranju (1866–1870) in višjo v Ljubljani (1870–1874), kjer je 6. avgusta 1874 maturiral.¹⁸

Na dunajsko univerzo se je vpisal v zimskem semestru 1874/75 in jo obiskoval do poletnega semestra 1878. V času, ko je začel svoj študij, je bil njegov oče Janez, posestnik, že pokojni, njegova skrbnika pa sta bila Valentin Krek, posestnik, v zadnjih dveh semestrih pa Franc Šlibar, trgovec in posestnik (oba iz Selc).¹⁹ Od četrtega do osmega semestra je prejemal Knafljevo štipendijo v višini 240 florintov letno (približno 2.880 evrov današnje vrednosti).²⁰ V svojem jedrnatem življenjepisu ob prijavi k rigorozom je zapisal, da je v času študija poslušal predvsem zgodovinska predavanja in se ukvarjal zlasti s starejšo zgodovino. Med profesorji je posebej izpostavil Büdingerja, Lorenza in Zeißberga.²¹ Iz njegovih vpisnic lahko razberemo, da je poleg omenjenih v tretjem semestru poslušal predavanja še dveh pomembnih profesorjev zgodovine, Fournierja in Sickla. V vseh semestrih (z izjemo sedmega)

17 Bogo Grafenauer: *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1960, str. 223–227; Grafenauer: *Pomen dela Franca Kosa* (1982), str. 343–345, 348.

18 Milko Kos: *Kos, Franc (1853–1924)*. V: *SBL*. Splet.

19 Archiv der Universität Wien (v nadaljevanju UAW), Nationale, Franc Kos.

20 Prim. pretvornik valut na: <https://www.oenb.at/docroot/inflationscockpit/waehrungsrechner.html>. Ta pretvornik je uporabljen za pretvarjanje denarnih valut tudi v nadaljevanju prispevka.

21 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 168 (Rigoroosenakt, RA 168), Curriculum vitae.

je poslušal zemljepisna predavanja Friedricha Simonyja (1813–1896) in obiskoval tudi njegove praktične vaje za poučevanje zemljepisa. V prvem, drugem in petem semestru je poslušal Miklošičeva predavanja o staroslovenski slovnici, domovini staroslovanskega jezika in slovanski etnografiji. V četrtem, petem in sedmem semestru je Kos obiskoval še predavanja o nemški slovnici in nemški literaturi pri Karlu Tomaschku (1828–1878), strokovnjaku za novejšo nemško filologijo. Glede na to, da se je že v drugem semestru vpisal na predavanja Theodorja Vogta (1835–1906) o gimnazijski pedagogiki in v tretjem poslušal njegova predavanja o splošni pedagogiki, si je verjetno že na samem začetku študija želel postati učitelj.²²

Oktobra 1879 in februarja 1880 je Kos opravil profesorske izpite iz zgodovine in zemljepisa kot glavnih predmetov in iz slavistike kot stranskega ter bil tako usposobljen za poučevanje s slovenskim in nemškim učnim jezikom.²³ Predpogoj za pristop k profesorskim izpitom je bila t. i. domača naloga, v kateri je pisal o prvi punski vojni (obsegala je kar 194 strani in 634 opomb). Zanj si je prislužil veliko pohvalo; ocenjevalci so jo označili za učeno delo.²⁴ To nalogo je pozneje razširil v disertacijo z naslovom *Griechisch-makedonische Angelegenheiten während des zweiten punischen Krieges* (Grško-makedonski odnosi med drugo punsko vojno), ki obsega 201 stran in 727 opomb, in jo marca 1880 priložil svoji prošnji za opravljanje rigorozov. Po kratkem uvodu se je na šestdesetih straneh posvetil kritiki uporabljenih temeljnih virov: Livij, Polibij, Apijan, Kasij Dion, Zonaras, Plutarh in Justin ter na koncu naštel še nekatere druge (Evtropij, Flor, Silij Italik, Frontin, Polien (Poly(a)enus), Diodor). V prvem poglavju je obravnaval vojno zaveznikov v drugi punski vojni, v kateri so Grki in Makedonci vse do leta 205 pr. Kr., ko je Filip V. Makedonski podpisal mirovno pogodbo z Rimljani, nastopali na strani Kartazanov kot zvesti Hanibalovi zavezniki. V drugem poglavju se je posvetil opredelitvi odnosa med Filipom V. in Hanibalom, v zadnjem pa je podrobno predstavil rimsko-makedonsko vojno in njen sklepni del, ko je prišlo do sklenitve mirovnega sporazuma med Rimljani in Grki ter Makedonci.²⁵

Disertacijo je 10. aprila 1880 ocenil Max Büdinger in pohvalil kandidatov trud in marljivost, poznavanje literature in prizadevanje, da bi v obravnavanih vprašanih dosegel znanstveno presojo. Poudaril je, da je navajanje uporabljenih virov

22 UAW, Nationale, Franc Kos.

23 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 168 (Rigoroosenakt, RA 168), Curriculum vitae; Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 347.

24 Prav tam; prim tudi Kos: Kos, Franc (1853–1924).

25 Universitätsbibliothek Wien (v nadaljevanju UBW), sig. D-13036.

skrbno in dosledno ter dodal, da je kandidat posebno pozornost namenil kronologiji. Kot slabost disertacije je v zaključku navedel stilistične pomanjkljivosti in napake v nemškem izrazju, vendar pa v tem ni videl ovire za pripustitev k rigorozom. Svoje strinjanje z oceno je 15. aprila 1880 pripisal še drugi ocenjevalec, Otto Hirschfeld.²⁶ Doktorski izpit s področja zgodovine je Kos opravil 18. junija 1881 z večinsko oceno zadovoljivo, »genügend« (tako so ga ocenili Büdinger, Zeiſberg in Hirschfeld, klasični filolog Emanuel Hoffmann (1825–1900) pa z njegovim prikazanim znanjem ni bil zadovoljen in ga je ocenil z »ungenügend«), z enako večinsko oceno je 3. novembra 1881 preстал tudi izpit iz filozofije in bil nato 5. novembra 1881 promoviran.²⁷

V poučevanju se je Franc Kos preizkusil še pred doktorskim izpitom, neposredno zatem, ko je opravil profesorske izpite za področje zgodovine in zemljepisa. Od 13. aprila 1880 dalje je bil eno leto poizkusni kandidat na gimnaziji v Ljubljani. Iz Ljubljane je odšel v Gorico, kjer je bil od 3. oktobra 1881 do konca šolskega leta 1882/83 suplent, nato pa od avgusta 1883 do decembra 1887 stalni profesor ženskega učiteljišča. Ko mu je Gorica že dodobra prirastla k srcu in postala tako rekoč njegov drugi dom, so ga 30. decembra 1887 iz političnih razlogov (zaradi njegovega poudarjanja slovenstva in slovenskega jezika) premestili na učiteljišče v Koper, kjer je leto pozneje postal tudi nadzornik za slovenske in hrvaške šole koprškega okraja (od 22. marca 1888 do 27. maja 1889). To delovno mesto mu ni ustrezalo, zato je bil službe oktobra 1890 na lastno željo razrešen. Vrnil se je v Gorico in znova dobil profesorsko mesto na ženskem učiteljišču ter tam ostal vse do upokojitve novembra 1911 (pozneje, 23. februarja 1912, je bil imenovan za šolskega svétnika).

Franc Kos se je aktivno udeleževal slovenskega javnega življenja v mestu in mdr. prijateljeval s Simonom Gregorčičem. Za potrebe svojega znanstvenega dela si je oblikoval lastno knjižnico. Med starim papirjem goriškega trgovca Nardinija je po naključju našel gradivo iz loškega graščinskega arhiva in preprečil, da bi se uničilo. Po izbruhu vojne z Italijo se je maja 1915 umaknil v Selca, od tam pa je kmalu zatem odšel na Dunaj, kjer je ostal do decembra 1918 in čas izkoristil za zbiranje arhivskega gradiva za slovensko zgodovino od 13. do 15. stoletja. Z Dunaja se je za kratek čas spet vrnil v rodna Selca, nato pa od novembra 1919 do smrti, 14. marca 1924, živel v Ljubljani.²⁸

26 Prim. UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 168 (Rigorosenakt, RA 168), ocena disertacije.

27 UAW, Rigorosenprotokoll, Franz Kos.

28 Kos: Kos, Franc (1853–1924); Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 347, 355–356.

S svojimi članki in razpravami, v katerih je kritično obravnaval predvsem obdobje srednjega veka v slovenski zgodovini, je pomembno prispeval k uveljavljanju kritičnih metod v slovenskem zgodovinopisju in s svojim sistematičnim zbiranjem, kritično obdelavo ter objavo virov poudaril pomen pomožnih zgodovinskih ved kot bistvenih pripomočkov za nastanek verodostojnega zgodovinskega pričevanja.²⁹ Med njegovo bogato bibliografijo zavzemajo posebno mesto razprave o srednjeveški zgodovini širšega slovenskega ozemlja, ki jih je objavljaval v časopisih in zbornikih (predvsem v *Kresu*, *Ljubljanskem zvonu*, publikacijah Slovenske matice (do spora z njenimi vodilnimi člani leta 1899)³⁰ in po letu 1891 v *Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko*). Njegova prva samostojna knjiga je bila *Spomenica tisočletnice Metodove smrti* (Slovenska matica, 1885). V razpravah se je posvetil tudi Goriški in svojemu rodnemu loškemu okraju, s katerima je bila njegova življenjska pot najtesneje povezana; pisal je tudi ocene.³¹

Osrednje mesto v njegovem opusu zavzema izdaja *Gradiva za zgodovino Slovencev v srednjem veku*.³² Delo je prvotno začelo nastajati kot del nove *Zgodovine slovenskih pokrajin*, ki naj bi jo skupaj napisalo več avtorjev. Kos je v njej prevzel obdobje od leta 500 do 1282. Ko je napisal prvo knjigo, ki je zajela čas od 500 do 900 in obsegala okoli 500 tiskanih strani, je doživel negativno presenečenje: knjižni odbor Slovenske matice z Levcem na čelu je njegovo delo namreč zavrnil kot preobširno in preveč strokovno. Po posredovanju Janeza Evangelista Kreka je izdajanje *Gradiva* prevzela Leonova družba. Prva knjiga (obsega čas od leta 501 do 800) je izšla leta 1903, druga (801–1000) 1906, tretja (1001–1100) 1911, četrto (1101–1200) so zaradi vojne tiskali od 1915 do 1920, peta knjiga pa je izšla postumno leta 1928 (1201–1246) v redakciji njegovega sina Milka Kosa.³³

Zaradi opisanih zaslug v Kosu upravičeno prepoznavamo začetnika slovenskega kritičnega zgodovinopisja. Bogo Grafenauer je njegov prispevek k zgodovini kot znanosti na več mestih primerjal z vlogo, ki sta jo v hrvaškem in srbskem zgodovinopisju odigrala Franjo Rački (1828–1884) in Ilarion Ruvarac (1832–1905). Kosovih zaslug so se zavedali že njegovi sodobniki, tako so ga leta 1907 imenovali za častnega člana Muzejskega društva za Kranjsko, štiri leta pozneje (1911) je

29 Prim. Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1954), str. 120–121; Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 349–350, 357.

30 Spor je na podlagi ohranjene korespondence in osnutkov zanjo podrobneje predstavil Bogo Grafenauer. Prim. Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 351–353.

31 Prim. Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 349, 357; Kos: Kos, Franc (1853–1924).

32 Prim. *Slovenec*, let. 48, št. 50 (2. 3. 1920), str. 5–6.

33 Kos: Kos, Franc (1853–1924).

postal dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti, leta 1914 častni član Leonove družbe in leta 1921 častni član Zgodovinskega društva v Mariboru.³⁴ Junija 1939 so se njegovemu spominu poklonili tudi njegovi rojaki. Katoliško prosvetno društvo v Selcih je ob prisotnosti ministrskega načelnika, zastopnikov Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Slovenske matice in zgodovinskih društev odkrilo spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši.³⁵

Deset let za Francem Kosom je na dunajski Filozofski fakulteti doktoriral **Ludvik Böhm** (1864–1935). V svojem življenjepisju v doktorskih aktih je zapisal, da se je rodil 5. maja 1864 v Kočevju, očetu Ludviku Böhmju, davčnemu uslužbencu, in materi Gertrudi (roj. Golob). Ko je bil star tri leta, mu je oče umrl, zato sta se z materjo preselila v Ljubljano, kjer je obiskoval osnovno šolo in gimnazijo. Drugi in sedmi razred je ponavljal in eno leto pavziral, zato je maturiral šele leta 1885. V zimskem semestru 1885/86 se je vpisal na dunajsko Filozofsko fakulteto.³⁶ Zadnje tri semestre študija (1888, 1888/89 in 1889) je prejemal Knafljevo štipendijo v višini 240 florintov letno (kar bi danes znašalo približno 3.300 evrov).³⁷

Poslušal je predavanja iz zgodovine in slovanske filologije ter nekaj zemljepisnih. Sam je zapisal, da ga je zanimala predvsem zgodovina vzhodnih dežel, pozneje pa balkanskih držav, Rusije in slovanskih dežel Avstrije. Pri slavistiki se je ukvarjal s slovanskim starim vekom, z najstarejšo zgodovino Slovanov in južnoslovansko literarno zgodovino.³⁸ Obiskoval je historični seminar pri Maxu Büdingerju in tudi sicer v okviru svojega študija zgodovine poslušal največ njegovih predavanj (npr. rimsko in občo zgodovino), v višjih letnikih pa je vpisoval tudi Zeiřbergova (zgodovina srednjega veka in branje srednjeveških virov, avstrijska zgodovina), Huberjeva (novejša zgodovina: začetek 19. stoletja) in Bormannova predavanja (grška zgodovina). Pri študiju slavistike, v katerega se je usmeril v četrtem semestru, spomladi 1887, je izbiral izključno Jagićeva predavanja. Obiskoval je njegov slavistični seminar, predavanja o zgodovini južnoslovanske in ruske književnosti, slovanske etnografije in paleografije, slovnico ruskega in srbohrvaškega jezika.³⁹

34 Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa (1982), str. 357–358.

35 *Slovenec*, let. 67, št. 132a (13. 6. 1939), str. 8; *Jutro*, let. 20, št. 133 (11. 6. 1939), str. 5.

36 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 623 (Rigorosenakt, RA 623), Curriculum vitae.

37 UAW, Nationale, Ludwig Böhm.

38 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 623 (Rigorosenakt, RA 623), Curriculum vitae.

39 UAW, Nationale, Ludwig Böhm.

Prošnjo za dovoljenje za pristop k strogim izpitom iz zgodovine kot glavnega predmeta v povezavi s slovansko filologijo je skupaj z disertacijo z naslovom *Über das Verhältniss von Nestor Iskanders Chronik »Die Erzählung von Constantinopel« zu den Berichten der übrigen Zeitgenossen* (O kroniki Nestorja Iskanderja »Pripoved o Konstantinoplu« v primerjavi s poročili drugih sodobnikov) oddal 1. julija 1890. Jedrni del disertacije predstavlja prevod kronike Nestorja Iskanderja »Pripoved o Konstantinoplu« (nastala je konec 15. ali v začetku 16. stoletja), ki govori o padcu Konstantinopla leta 1453. Iz stare ruščine v nemščino jo je prevedel po sanktpe-terburški izdaji iz leta 1886. Pri prevajanju mu je pomagal profesor Jagić. Vzporedno z nemškim prevodom (na verso straneh – levo) je v treh stolpcih (na recto straneh – desno) nizal še druge vzporedne vire. Veliko izmed njih je bilo grških. Ocenjevalec Büdinger je 7. julija 1890 njegovo disertacijo označil kot težavno in marljivo delo, pri katerem pa je predvsem v prevodu grških citatov pogršel natančnost. Glede sklepa disertacije je izrazil dvom, koliko je v njem samostojnega kandidatovega razmišljanja in koliko morda povzema po kakšnem ocenjevalcu neznanem spisu Mikhaila Pogodina, na katerega se samo poimensko sklicuje. Drugi ocenjevalec, Alfons Huber, je k oceni samo pripisal svoje strinjanje.⁴⁰ Izpit iz filozofije je Böhm opravil že 15. julija 1890, glavni rigoroz s področja zgodovine pa 16. decembra 1890. Büdinger ga je ocenil z oceno odlično, Huber in Jagić pa z zadovoljivo. Promoviran je bil 10. julija 1891.⁴¹

Ludvik Böhm je prijateljeval in si dopisoval z Matijem Murkom. V Murkovi zapuščini so se ohranila pisma, ki mu jih je Böhm pisal v obdobju od februarja 1892 do decembra 1902. Navadno v njih prosi Murka za raznovrstno pomoč, na primer za posredovanje in garancijo pri posojilu,⁴² za dobro besedo pri potegovanju za različne službe⁴³ ali celo pomoč pri pridobivanju naklonjenosti izpraševalcev pri izpitu.⁴⁴ Iz pisem lahko razberemo glavne obrise Böhmovega življenja do leta 1898. Najprej je bil suplent v Ljubljani (1892–1897) in nato nekaj mesecev na gimnaziji v Novem mestu.⁴⁵ V tem času se je leta 1896 neuspešno potegoval za mesto urednika državnega zakonika.⁴⁶ Zdi se, da se je spogledoval tudi z

40 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 623 (Rigoroosenakt, RA 623), ocena disertacije; UBW, sig. D-13224.

41 UAW, Rigorosenprotokoll, Ludwig Böhm.

42 NUK, Ms 1119: Murko, Matija; Korespondenca: Böhm, Ludvik, 4. 2. 1892.

43 Prav tam, 3. 12. 1896, 19. 12. 1896, nedat. (konec leta 1896 ali začetek leta 1897), 2. 1. 1897, 14. 5. 1897, 13. 11. 1897, 9. 1. 1898, 11. 2. 1898, 3. 9. 1898.

44 Prav tam, 5. 10. 1896, 3. 12. 1896.

45 *Slovenski narod*, let. 68, št. 6 (15. 3. 1935), str. 2; *Slovenec*, let. 63, št. 63 (16. 3. 1935), str. 8.

46 NUK, Ms 1119: Murko, Matija; Korespondenca: Böhm, Ludvik, 3. 12. 1896, 19. 12. 1896, nedat., 2. 1. 1897.

nekdanjim delovnim mestom Karla Štreklja (1859–1912)⁴⁷ na Dunaju, a ker je korespondenca iz tega obdobja pomanjkljiva, lahko za sedaj ostane le pri ugibanju. Leta 1896 je opravil t. i. usposobljenostne izpite za poučevanje zgodovine, zemljepisa in slovenščine⁴⁸ in se leto pozneje potegoval za službo profesorja v Kranju, prosil pa je tudi za mesto profesorja na realki v Splitu.⁴⁹ Slednje mu je bilo odobreno, a je v Splitu doživel razočaranje. Že na začetku leta 1898 je znova iskal nove možnosti zaposlitve in se neuspešno potegoval za mesto skriptorja v ljubljanski knjižnici.⁵⁰ Sklepamo, da je v Splitu ostal do konca šolskega leta 1897/98, saj je pismo Murku 3. septembra 1898 napisal že v Mirni na Dolenjskem in v njem povedal, da se poteguje za profesuro na pomorski akademiji na Reki, ki jo je pozneje tudi dobil.⁵¹ Tam je poučeval do prevrata leta 1918. Po vrnitvi v domovino je za kratek čas odšel na Koroško in postal nadzorni delegat železarne ter jeklarne v Borovljah. Po njegovi zaslugi je bila v Ljubljani ustanovljena trgovska akademija, Böhm pa je leta 1920 postal njen prvi ravnatelj. Na tem mestu je ostal vse do upokojitve 1930. Poučeval je zgodovino ter zemljepis, trgovinsko ter gospodarsko zgodovino in trgovinski ter gospodarski zemljepis. Bil je tudi član izpraševalne komisije za državoslovni izpit. Umrl je 15. marca 1935 v Mirni na Dolenjskem.⁵²

Vsaj od leta 1928 je bil honorarni profesor na pravni, t. i. Juridčni fakulteti Univerze kralja Aleksandra v Ljubljani, kjer je predaval ekonomsko politiko.⁵³ Imel je veliko zaslug za organizacijo veleseljma v Ljubljani, saj je bil njegov soustanovitelj in je sodil med prve odbornike. Veljal je za izvrstnega govornika, govoril je znanstveno podkrepjeno, a hkrati jasno širšemu občinstvu, zato ne preseneča, da

47 Po habilitaciji je Štrekelj na dunajski univerzi začel predavati slovansko literaturo, etnološke in jezikoslovne teme že v zimskem semestru 1886/87 in nato tam predaval do zimskega semestra 1896/97, ko je bil s cesarskim sklepom s 4. 9. 1896 imenovan za izrednega profesorja na Univerzi v Gradcu. Službo v Gradcu je nastopil 1. 4. 1897 in tako nasledil Jagičevega učenca Vatroslava Oblaka. Prim. prispevek Andrejke Žejn v tej monografiji.

48 Višji šolski svet v Ljubljani: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1923, str. 143.

49 Ms 1119: Murko, Matija; Korespondenca: Böhm, Ludvik, 14. 5. 1897.

50 Prav tam, 13. 11. 1897, 9. 1. 1898, 11. 2. 1898.

51 Prav tam, 3. 9. 1898, 17. 10. 1899.

52 *Slovenski narod*, let. 68, št. 6 (15. 3. 1935), str. 2; *Slovenec*, let. 63, št. 63 (16. 3. 1935), str. 8; Višji šolski svet v Ljubljani: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923*, str. 143; Proforsko društvo: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji, šolsko leto 1925/26*. Ljubljana: Delniška tiskarna, 1923, str. 19; Fortunat Lužar et al.: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji (ljubljska in mariborska oblast)*. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1928, str. 12, 33; Janko Leskošek: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji januarja 1928*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1928, str. 16.

53 Lužar et al.: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji*, str. 12.

je predaval v društvih, mdr. v društvu Pravniki in raznih trgovskih organizacijah (njegova glavna pozornost je bila namenjena pomorski politiki). Bil je vnet član društva Sokol (častni starosta Sokola na Mirni) in dejaven pri Jadranski straži. Prejel je več domačih in tujih odlikovanj.⁵⁴ Ob opisani Böhmovi dejavnosti zadnjih dveh desetletij življenja ne preseneča, da ga je *Dolenjski biografski leksikon* označil za slovenskega ekonomista, prezrl pa je njegovo dolgoletno profesorsko kariero učitelja zgodovine in zemljepisa.⁵⁵

Tretji doktor filozofije s področja zgodovine je bil **Franc Kropivnik** (1866–1946). Rojen je bil 7. novembra 1866 v Gradu pri Cerkljah na Gorenjskem. Oče mu je zgodaj umrl, njegov skrbnik pa je postal Andrej (Andreas) Kropivnik, kmet in posestnik v Zgornjem Brniku, ki je fanta, verjetno na prigovarjanje domačega župnika, poslal na gimnazijo, najprej v Ljubljano, zadnji, osmi razred pa je obiskoval v Novem mestu.⁵⁶ V prvi semester dunajske univerze se je vpisal v zimskem semestru 1887/88. O nezavidljivem finančnem stanju priča dejstvo, da je prejemal štipendijo Aleksandra Zormanana (nem. Alexander Sormann),⁵⁷ posestnika iz Trsta, ki je od leta 1881 dalje finančno podpiral revnejše študente iz Cerkelj in sosednjih župnij. Kropivnik je bil med prvimi prejemniki štipendije, najprej je dobival 196,50 goldinarjev, od poletnega semestra 1889 do konca študija leta 1891 pa 206 goldinarjev letno, ker bi danes pomenilo okoli 2.650 ali 2.700 evrov. Med njegovimi profesorji so bili Max Büdinger, ki je predaval stari vek. Avstrijsko zgodovino je Kropivnik poslušal pri Zeißebergu in Huberju, geografska predavanja večinoma pri Albrechtu Pencku (1858–1945), uveljavljenem geografu in geologu, ki se je posvečal predvsem geomorfologiji in klimatologiji. Poleg tega pa je Kropivnika zanimala tudi slovanska etnografija, ki sta jo predavala Jagić in Štrekelj, tedaj še privatni docent slovanskega jezikoslovja na Dunaju. Pri slednjem je Kropivnik v prvem semestru študija obiskoval tudi predavanja o slovenski ljudski pesmi. 22. septembra 1891 je Kropivnik pridobil absolutorij⁵⁸ in oddal disertacijo o Ulriku II. Celjskem (*Graf*

54 *Slovenski narod*, let. 68, št. 6 (15. 3. 1935), str. 2; *Slovenec*, let. 63, št. 63 (16. 3. 1935), str. 8; R. Ravnik: Razne vesti. V: *Slovenski Pravniki*, let. 49 (1935), št. 3–5, str. 138–144, tu str. 141–142.

55 *Dolenjski biografski leksikon*. Splet.

56 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 707 (Rigorosenakt, RA 707), Curriculum vitae.

57 Več o tem Peter Ribnikar: Študentske in dijaške štipendijske ustanove na Kranjskem. V: *Arhivi*, let. 22, št. 1/2 (1999), str. 9–16, tu str. 14 in priloga.

58 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 707 (Rigorosenakt, RA 707), Curriculum vitae. Absolutorij je dokazilo, da je kandidat obiskoval oz. opravil vse predpisane študijske obveznosti na fakulteti.

Ulrich II. von Cilli),⁵⁹ ki je zaradi nečlenjenja na posamezna poglavja precej nepregledna. Ocenila sta jo Zeiřberg in Bűdinger in zapisala, da naloga še zdaleč ni preseřek, da kandidat ne izkazuje zadostnega poznavanja sekundarne literature in da gre bolj za kronolořko nizanje podatkov o Celjskih kot za poglobljeno študijo. Ker pa sta menila, da je Kropivnik prizadeven in sicer pravilno uporablja gradivo, sta mu dovolila pristopiti k ustnim izpitom.⁶⁰ Rigoroz iz filozofije je opravil 20. januarja 1892, doktorski izpit s področja zgodovine v povezavi s slavistiko pa 15. junija 1892, promoviral je nekaj dni pozneje, 18. julija 1892.⁶¹

Kropivnik nikoli ni zasledoval akademske kariere. Źe v osmem semestru študija (1891) je štiri ure tedensko prebil na predavanjih iz gimnazijske pedagogike, kar kaēe na to, da si je Źelel postati učitelj. Do leta 1899 je bil suplent na ljubljanski gimnaziji,⁶² nato pa je poučeval geografijo, zgodovino in slovenščino na c. k. državni gimnaziji v Kranju (k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasium in Krainburg). Nato je na c. k. II. državni gimnaziji v Ljubljani poučeval zemljepis in zgodovino.⁶³ Umril je leta 1946 in je pokopan je na ljubljanskih Źalah.

Podobno kot Kropivnik tudi **Jakob Źmavc** (1867–1950) prihaja iz kmečkega okolja. Rodil se je 30. junija 1867 na Źtajerskem, na RoŹiškem Vrhu pri Sv. Juriju ob Źčavnici. Kot piše v svoji biografiji,⁶⁴ je najprej obiskoval slovensko ljudsko šolo pri Sv. Juriju, nato pa še mestno nemřko v Gornji Radgoni. Gimnazijska leta so mu tekla na Ptuju (1879/80), nato pa v Mariboru. Źelel si je postati duhovnik, zato je po končani gimnaziji leta 1887 stopil v bogoslovni seminar v Mariboru. Kot poroča v pismu Ivanu Hribarju (1851–1941) februarja 1888, je bogoslovje v začetku januarja 1888 zaradi bolezni zapustil ter ovrigel misel na duhovniřki poklic. Obenem mu je še zaupal, da Źeli študirati modroslovje v Pragi, ter ga prosil, naj mu svetuje, na koga bi se kot sin »ubogih starřev« lahko obrnil, da bi ga finančno podprl ali pa mu vsaj pomagal najti mesto domačega učitelja na Čeřkem.⁶⁵

59 Disertacija obsega 78 rokopisnih strani (UBW, sig. D-13200).

60 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti řt. 707 (Rigoroosenakt, RA 707), ocena disertacije, ki jo je 2. 1. 1892 podpisal Zeiřberg, 5. 1. 1892 pa še Bűdinger.

61 UAW, Rigoroosenprotokoll, Franz Kropivnik.

62 *Jahresbericht k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums für die Schuljahre 1897/1898–1899/1900*. Krainburg: Verlag des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums, 1900, str. 29.

63 Janko Bezljaj (ur.): *Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o řolskem letu 1909./1910*. Ljubljana: c. kr. II. državna gimnazija, 1910, str. 57.

64 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti řt. 799 (Rigoroosenakt, RA 799), Curriculum vitae.

65 NUK, Ms 1411: Hribar, Ivan; Korespondenca: Źmavc, Jakob, 9. 2. 1888.

Kaj mu je Hribar, tedanji ravnatelj podružnice praške banke Slavija v Ljubljani, odgovoril, ni znano, vemo pa, da se Žmavc v letnem semestru 1888 ni vpisal na praško, temveč na graško univerzo. Poslušal je predavanja iz zgodovine pri Johannu von Weißu (1820–1899), Adolfu Bauerju (1855–1919) in Franzu Kronesu von Marchlandu (1835–1902), samih zvenceh imenih, ki so se zapisala v zgodovino graške univerze – vsi trije so bili dekani tamkajšnje Filozofske fakultete, Krones pa tudi rektor. A Žmavca je vleklo v Prago, četudi ni imel zagotovljenih finančnih sredstev. V zimskem semestru 1888/89 se je vpisal na tamkajšnjo češko univerzo (*Česká universita Karlo-Ferdinandova*), kjer je študiral do spomladi 1890. Med njegovimi učitelji je bil med drugim tudi cenjeni balkanolog in bizantolog Konstantin Jireček, ki je v devetdesetih letih prišel na Dunaj.⁶⁶ Prvi semester v Pragi je Žmavc komajda preživel v univerzitetnih klopeh, saj je bi vpoklican v vojsko in je s preženčnim služenjem opravil skrajšan vojaški rok pri 75. c. kr. pešpolku v Pragi.⁶⁷ Ker je institucija t. i. enoletnega prostovoljstva omogočala, da študenti niso izgubili statusa rednega študenta, se je Žmavc leta 1890/91 vpisal v šesti semester na dunajski univerzi. Tu je nato po absolviranih štirih semestrih še dva semestra študiral kot izredni slušatelj⁶⁸ ter si pridobil tudi štipendijo v višini 100 goldinarjev letno (okoli 1.400 evrov današnje vrednosti). Tako kot Kropivnik je tudi Žmavc poslušal le redka geografska in geološka predavanja in se je večinoma mudil na predavanjih pri Zeißbergu in Büdingerju. Ko je jeseni 1893 oddal disertacijo o stanovski ureditvi na Koroškem v srednjem veku s pregledom teritorialnega razvoja Koroške in Kranjske v obravnavanem času (*Das Ständewesen Kärntens im Mittelalter mit einer Uebersicht der territorialen Entwicklung Kärntens und jener Krains in derselben Zeit*),⁶⁹ je uvodoma zapisal, naj bosta ocenjevalca njegovega dela, ki ga je stalo veliko truda in časa, popustljiva; prosil je za »eine nachsichtige Beurteilung« (str. IV). Disertacijo je razdelil na dva dela, v prvem je opisal razvoj na Koroškem in posebej predstavil zgodovino stanov ter zbral regeste zanjo, v drugem delu pa se je posvetil teritorialnemu razvoju Kranjske. Zeißberg, ki se je prvi lotil branja in 7. oktobra 1893 napisal oceno, je nalogo pohvalil in ugotovil, da bi kandidat sicer lahko natančneje pojasnil nekatera pravnozgodovinska vprašanja in navedel več podrobnosti, vendar je sklenil, da razprava izpolnjuje svoj namen in da sme

66 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 799 (Rigorosenakt, RA 799), Curriculum vitae. Na Dunaju Žmavc Jirečkovih predavanj ni obiskoval, pač pa je poslušal Jagića in obiskoval njegove seminarje.

67 Prav tam; prim. tudi NUK, Ms 1505, Kvalifikacije srednješolskih učiteljev – izpolnjeni obrazci: Žmavc, Jakob.

68 UAW, Nationale, Jakob Žmavc; prim. tudi NUK, Ms 1505, Kvalifikacije srednješolskih učiteljev.

69 Disertacija obsega 148 strani in je pisana na roko (UBW, sig. D-13236).

kandidat pristopiti k izpitu. Drugi ocenjevalec, Büdinger, se je pridružil njegovemu mnenju. Žmavc je pozimi, 11. decembra 1893, opravil rigorozne iz zgodovine v povezavi s klasično filologijo (latinščino), kjer so ga prav vsi ocenjevalci – poleg Büdingerja še Alfons Huber in filolog Hoffmann – ocenili z odlično oceno; prav tako odlično mu je šlo pri rigorozu iz filozofije februarja 1894. Kot datum promocije je v njegovih aktih zabeležen 26. oktober 1894.⁷⁰

Leta 1897 je Žmavc opravil še učiteljski izpit. Svoje poslanstvo je našel med šolskimi klopki, kjer je veljal za odličnega, a strogega in skrajno pravičnega učitelja. Deloval je tudi v stanovskih društvih. V letih 1894/95 je bil korepetitor na dunajski c. k. Terezijanski akademiji, leta 1895 je poučeval na II. državni gimnaziji v Ljubljani, od 1896 v Kranju, od 1905 na I. gimnaziji v Ljubljani in od leta 1921 do upokojitve 1925 v Mariboru. Umrli je 10. februarja 1950 v Sevnici.⁷¹

Obravnavo slovenskih doktorandov zgodovine nadaljujemo s **Ferdinandom Jančarjem** (1872–1898), ki je prvi izmed njih postal tudi izredni član leta 1854 ustanovljenega Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje. Rodil se je 24. septembra 1872 v ljubljanski delavski družini. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in leta 1892 z odliko maturiral. Na dunajsko Filozofsko fakulteto se je vpisal v zimskem semestru 1892/93 kot redni študent in študij s poletnim semestrom 1896 zaključil v rednem roku, v zimskem semestru 1896/97 pa je bil vpisan kot izredni študent. Poslušal je predavanja iz zgodovine, zemljepisa in prve štiri semestre tudi iz filozofije ter pedagogike. Zanimali sta ga predvsem obča in avstrijska zgodovina, zato je obiskoval predavanja pri Büdingerju (historični seminar, vaje pri historičnem seminarju, obča zgodovina), Zeißbergu (vaje pri historičnem seminarju, viri za avstrijsko zgodovino, avstrijska historiografija od 16. do 18. stoletja), Huberju (avstrijska zgodovina) in pozneje tudi pri Redlichu (kronologija srednjega veka, zgodovina nemške ustavne ureditve). V zimskem semestru (1894/95) je začel pripravljalni tečaj za sprejem na Inštitut za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje in bil po izteku poletnega semestra sprejet za izrednega člana. V skladu z učnim načrtom inštituta je poslušal predavanja iz zgodovinskih pomožnih ved: latinsko paleografijo in predavanja o zgodovinskih virih pri Mühlbacherju, lekturo srednjeveških virov ter vire za srednjeveško avstrijsko zgodovino pri Zeißbergu in sfragistiko ter osnove heraldike pri Redlichu. Poslušal je tudi

70 UAW, Rigorosenprotokoll, Jakob Žmavc.

71 Prim. Silvo Kranjec: Žmavc, Jakob (1867–1950). V: *SBL*. Splet.

nekatera umetnostnozgodovinska predavanja in sodeloval pri vajah inštituta.⁷² Od prvega do zadnjega semestra je prejemal štipendijo Antona Iliasiča, ki mu jo je podelila kranjska Deželna vlada, in sicer v višini 118 florintov in 20 kron letno (danes bi to zneslo približno 1.660 evrov); od petega semestra (1894/95) naprej pa tudi Knafljevo štipendijo v višini 300 florintov letno (približno 4.250 evrov današnje vrednosti), ki mu jo je dodelil akademski senat dunajske univerze.⁷³

Prošnjo za opravljanje rigorozov je skupaj z zahtevanimi dokazili in disertacijo, v kateri je predstavil zgodovinski pomen prvih treh knjig Coccinijevega spisa *Komentarji o Maksimilijanovi vojni z Benetkami* (*Über die geschichtliche Bedeutung der ersten drei Bücher von Coccinius*)⁷⁴ *Schrift: Commentarii de bello Maximiliani cum Venetis gesto*, oddal 17. aprila 1897. V disertaciji je obravnaval življenje in delo Coccinija, povzel vsebino prvih treh knjig in preverjal njegovo zanesljivost v primerjavi z drugimi sočasnimi pisci.⁷⁵ Disertacijo je dober mesec pozneje (25. maja) ocenil Heinrich von Zeißberg, drugi ocenjevalec, Alfons Huber, pa se je z njegovo oceno strinjal. Zeißberg je delo zelo pohvalil in uvodoma poudaril, da gre za pomembno temo, saj je bilo do takrat obravnavano le Coccinijevo življenje in njegova četrta knjiga *Komentarjev o Maksimilijanovi vojni z Benečani*, prve tri pa so bile popolna neznanka. Delo je bilo namreč v 16. stoletju in tudi pozneje natisnjeno le deloma, zato je ostalo skoraj nepoznano. Izrazil je željo in upanje, da bi se vir, ki ga je Jančar obravnaval v prvem delu in prepisal v drugem delu disertacije, natisnil. Po mnenju Zeißberga se je kandidat naloge lotil marljivo in je v njej izkazal pravilno razumevanje obravnavane teme. Pohvalil je tudi dobro poznavanje novejših literatur o obravnavani tematiki. Glavni rigoroz je opravil 17. julija 1897 z oceno zadovoljivo, z enako oceno pa tudi rigoroz iz filozofije 12. julija 1897. Promoviral je 20. julija 1897.⁷⁶ Kako odmeven je bil Jančarjev prispevek k poznavanju Coccinija, lepo kaže tudi diplomsko delo Andreasa Wagnerja iz leta 2010, v katerem jasno zapiše, kako pomembna in potrebna sta bila Jančarjeva obravnava in prepis prvih treh knjig Coccinijevega spisa, ki pa sta potem ostala popolnoma spregledana s

72 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1051 (Rigorošenakt, RA 1051), Curriculum vitae; UAW, Nationale, Ferdinand Jančar; Janko Šlebinger: Jančar, Ferdinand (1872–1898). V: *SBL*. Splet.

73 UAW, Nationale, Ferdinand Jančar.

74 Tj. Michael Coccinius Tubingensis ali Michael Köchlin (1478–ok. 1512). Prim. Wagner, Andreas: »*Non possum non detestari Germanorum discordiam ignaviamque – Nationale Verantwortung und deutsche Identitätsstiftung im frühen 16. Jahrhundert in Michael Köchlin's Commentarii de bello Maximiliani cum Venetis gesto*«. Dunaj: Diplomarbeit, 2010, str. 3–6.

75 UBW, sig. D-13294/1, D-13294/2.

76 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1051 (Rigorošenakt, RA 1051), ocena disertacije; UAW, Rigorošenprotokoll, Ferdinand Jančar.

strani strokovne javnosti. Najverjetneje je bila za to v veliki meri kriva Jančarjeva prezgodnja smrt. Kot prvi za njim se je s tem spisom podrobneje ukvarjal Dieter Mertens šele leta 2008.⁷⁷

Tako rekoč istočasno kot disertacijo je Jančar opravil tudi izpite na Inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje in zanj napisal nalogo o upravnih ureditvah pod Maksimilijanom I. (*Das Kanzleiwesen unter Maximilian I.*).⁷⁸ Še naprej se je želel izobraževati v pomožnih zgodovinskih vedah in oditi v Rim na tamkajšnjo podružnico avstrijskega inštituta, *Instituto austriaco di studii storici*. Zaprošil je za rimsko štipendijo in jo tudi dobil (v višini 1.475 goldinarjev; približno 21.000 evrov današnje vrednosti) ter nato septembra 1897 odšel v Rim. Okrog božiča 1897 je zbolel in nato počasi okrevал. Marca naslednje leto se je, kot izvemo iz njegovega pisma županu Ivanu Hribarju, zanimal za mesto skriptorja v ljubljanski knjižnici in župana prosil za kakšno dobro besedo zase pri katerem izmed slovenskih poslancev.⁷⁹ Aprila 1898 je odšel v Firence. Takoj po prihodu je hudo zbolel in moral oditi v bolnišnico, kjer je ostal vse do prve polovice junija. 16. junija se je vrnil v rodno Ljubljano in kmalu zatem, 21. junija 1898, umrl zaradi srčne vodenice. Bolehen je bil že od zgodnjih otroških let, zato je moral študij večkrat prekiniti, a je bil kljub temu ves čas vzoren dijak in študent.⁸⁰

Jančar se je že zgodaj začel ukvarjati s slovensko zgodovino in zbirati regeste zanjo. Kot dunajski študent je bil tudi član slovenskega literarnega kluba na Dunaju in leta 1896 anonimno, pod psevdonimom Faustus, napisal kratko razmišljanje *O literarnem boju*, ki je bilo objavljeno v *Slovanskem svetu* in tudi v *Ljubljanskem zvo-
nu*.⁸¹ V njem je nasprotoval kritikom naturalizma in verizma, ki so skušali ustaviti njuno pot v slovensko slovstvo. Menil je, da morajo imeti bralci pravico, da sami sodijo o slovstvu, in sicer tako, da ga berejo v vsej njegovi raznolikosti (ne da ga kritiki prej prečistijo). Po njegovem mnenju je slovstvo odsev vsega življenja neke dobe in zato se morajo v njem kazati vse težnje in napor, uspehi in blodnje po poti napredka. Nalogo realizma in naturalizma je videl v tem, da postavljata ogledalo družbi, da slikata gibanje in vrenje duhov, ki se je odvijalo v tistem času. Menil je, da namen literature ni, da poučuje, ker je to naloga znanosti. Oporekal je

77 Wagner: *Nationale Verantwortung*, str. 10–11, 13.

78 To delo danes hrani poseben oddelek dunajske univerzitetne knjižnice: UBW, sig. FB Österreichische Geschichtsforschung.

79 NUK, Ms 1411: Hribar, Ivan; Korespondenca: Jančar, Ferdinand, 10. 3. 1898.

80 *Slovenski list*, let. 3, št. 38 (25. 6. 1898), str. 183.

81 Šlebinger: Jančar, Ferdinand (1872–1898).

tudi mnenju, da naturalizem pohujšuje in zavaja v pregreho.⁸² Po Ferdinandu Jančarju naj bi Ivan Cankar v romanu *Gospa Judit* posnel osebo mladega profesorja.⁸³

Skoraj istočasno z Jančarjem je zgodovino na Dunaju študiral **Ivan Orel** (1873–?). Rodil se je 8. maja 1873 v trgovski družini v Kamniku, kjer je obiskoval osnovno šolo. Od leta 1884 se je šolal na ljubljanski gimnaziji in jo leta 1893 zaključil z maturo. Na dunajski Filozofski fakulteti je od zimskega semestra 1893/94 do poletnega semestra 1897 poslušal predvsem zgodovinska in zemljepisna predavanja ter tudi nekaj slavističnih. Od zgodovinskih je obiskoval Büdingerjeva (historični seminar, obča zgodovina), Zeiřbergova (obča zgodovina 10. in 11. stoletja, doba kriřarskih pohodov, zgodovina 16. stoletja idr.), Huberjeva (avstrijska zgodovina, francoska revolucija) in Krallova (zgodovina starega veka do padca Niniv, zgodovina Vzhoda od 747 do 30 pr. Kr., egiptovski stari vek), od geografskih predavanj pa je poslušal geografa in orientalista češkega rodu Wilhelma Tomaschka (1841–1901) (geografija Male Azije, geografija Sredozemlja idr.) in Pencka (geografski seminar, geografija Avstro-Ogrske, geografija Srednje Evrope, geografija Zahodne Evrope, morfologija zemeljskega povrřja idr.). Na slavistiki se je osredotočil na Jagićeva predavanja in seminar. Od tretjega semestra dalje je poslušal še pedagogiko pri Theodorju Vogtu, obiskoval pa je tudi pedagoški seminar in vaje za učiteljske kandidate za zemljepis pri Tomaschku, kar kaže na to, da si je že od vsega začetka želel postati učitelj.⁸⁴

Januarja 1898 je oddal prošnjo za dovoljenje za pristop k rigorozu iz zgodovine kot glavnega predmeta in klasičnih jezikov kot dodatnega predmeta, z namenom da bi dosegel doktorsko stopnjo. Poleg drugih zahtevanih potrdil je prošnji priložil svojo disertacijo o Polabskih Slovanih pod Otonom I. (*Elbslaven unter Otto I.*). Po predgovoru, predstavljenih virih in pomožni literaturi je v treh poglavjih predstavil področje Labe, njegovo zgodovino pred Otonom I. in v nadaljevanju opisal boje Otona I. s Polabci. V zadnjem poglavju je spregovoril o Otonovi organizacijski in politični ureditvi tega področja (ustanovitev mark in vojvodin).⁸⁵ Disertacijo sta vsak posebej ocenila Jireček (28. januar 1898) in Büdinger (22. januar 1898). Prvega je v disertaciji zmotilo kandidatovo slabo poznavanje sodobne literature o

82 *Slovanski svet*, let. 9, št. 8. (15. 3. 1896), str. 88–89.

83 Šlebinger: Jančar, Ferdinand (1872–1898).

84 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1104 (Rigorošenakt, RA 1104), Curriculum vitae; UAW, Nationale, Johann Orel.

85 UBW, sig. D-13261.

tej temi v slovanskih jezikih in neupoštevanje enega temeljnih virov za to obdobje (poročila španskega Juda Ibrahima ibn Jakuba, ki je bil prisoten na Otonovem dvoru v Merseburgu). Obregnil se je tudi ob pomanjkljivo poznavanje slovanskih osebnih in krajevnih imen. Uvod o najstarejši zgodovini Slovanov se mu je zdel zastarel, pohvalil pa je Orlov opis obdobja Otona I. in disertacijo ocenil kot zadovoljivo ter dovolil pristop k rigorozom. Büdinger je zapisal, da so poglavja ustrezno oblikovana in razumljiva, najšibkejša člena disertacije pa sta se mu zdela uvod in zaključek. Zapisal je še, da prvo poglavje ne stoji vedno na trdnih temeljih, da bi kandidat lahko nekatere podatke predstavil bolj premišljeno, a da je v celoti gledano disertacija dobro uspela (zlasti 3. poglavje). Tudi Büdinger je menil, da delo zadostuje vsem kriterijem za pripustitev k rigorozom.⁸⁶ Glavnega je Ivan Orel opravil 18. marca 1898 z oceno zadovoljivo, z enako pa tudi rigoroz iz filozofije 29. aprila 1898. Promoviral je slab mesec pozneje, 21. maja 1898.⁸⁷

Nadaljnja življenjska pot Ivana Orla je znana le v grobih obrisih. Iz šolskih imenikov lahko o njem izvemo, da je profesorske izpite za poučevanje najverjetneje opravil leta 1898 in istega leta začel poučevati zemljepis in zgodovino. Leta 1921 je bil namestnik ravnatelja Državnega moškega in ženskega učiteljsišča v Ljubljani. Ob začetku šolskega leta 1921/22, ko sta se moško in žensko učiteljsišče ločila v dve ločeni enoti, je postal ravnatelj Državnega ženskega učiteljsišča. To delo je opravljal vsaj do leta 1928.⁸⁸ Ker ga tudi »domači« *Kamniško-komendski biografski leksikon* ne omenja,⁸⁹ se poznavanje njegovega življenja z omenjenim letom konča.

Po Orlovi promociji na dunajski Filozofski fakulteti nekaj let ni promoviral noben slovenski kandidat. Šele leta 1903 je bil po uspešno opravljenih rigorozih za doktorja filozofije promoviran **Niko Zupanič** (1876–1961) ali Nikolaus Zupanič, kot je njegovo ime zapisano v univerzitetnih aktih.⁹⁰ Bil je diplomat, politik, etnolog

86 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1104 (Rigorosenakt, RA 1104), oceni disertacije.

87 UAW, Rigorosenprotokol, Johann Orel.

88 Višji šolski svet v Ljubljani: *Imenik šolskih oblastev, osnovnih, meščanskih in srednjih šol ter učiteljstva v Sloveniji*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1921, str. 162–163; Višji šolski svet v Ljubljani: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923*, str. 126; Profesorsko društvo: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji, šolsko leto 1925/26*, str. 15; Lužar et al.: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji*, str. 27; Leskošek: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji januarja 1928*, str. 13.

89 *Kamniško-komendski biografski leksikon*. Splet.

90 Kasneje se je uveljavilo ime Niko Zupanič (prim. NUK, Ms 1761: Vesel, Fran; personalna mapa št. 77: časopisni izrezki), vendar pa se je pojavljal tudi še zapis priimka Županič ali pa mehki č na koncu priimka, kar je bržkone povezano z Zupaničevim službovanjem v Beogradu in drugje po Jugoslaviji; tako se je v pismih občasno podpisoval tudi sam (prim. NUK, Ms 1011: Govekar, Fran; Korespondenca: Zupanič,

in antropolog, a je svoje zgodovinsko znanje vedno interdisciplinarno povezoval z drugimi vedami.

Zupanič se je rodil 1. decembra 1876 v Gribljah pri Podzemlju v Beli krajini in se je po opravljeni maturi (1897) na novomeški gimnaziji, ki sta jo obiskovala tudi Oton Župančič (1878–1949) in Dragotin Kette (1876–1899),⁹¹ odpravil na Dunaj. Do 1. oktobra 1898 je, podobno kot konec osemdesetih let Jakob Žmavc, odslužil vojaško obveznost kot prostovoljec pri konjenici na Dunaju⁹² in nato nadaljeval študij na tamkajšnji univerzi. Sprva se je vpisal na pravo (1898/99), a si je hitro premislil ter v drugem semestru prišel na Filozofsko fakulteto.⁹³ Zupaničev oče je bil, kot izdajajo vpisnice,⁹⁴ posestnik, sicer pa se je ukvarjal tudi s trgovino in imel gostilno. V zadnjem desetletju 19. stoletja je družinsko premoženje povečal s posojanjem denarja.⁹⁵ Družina je bila torej gmotno preskrbljena, zato Zupanič v času študija ni prejemal štipendije. Zanimala so ga predavanja iz zgodovine, geografije in etnografije. Še posebej rad se je posvečal narodopisju Balkana,⁹⁶ zato ne preseneča, da je redno obiskoval predavanja Konstantina Jirečka. Med drugimi profesorji izstopajo še profesor avstrijske zgodovine Josef Hirn, rusko literarno zgodovino 19. stoletja in slovansko filologijo mu je predaval Jagić, historični seminar je obiskoval pri Oswaldu Redlichu, pri medievistu in diplomatiku Alfonsu Dopschu (1868–1953) se je uril v branju in kritiki avstrijskih zgodovinskih virov, večino etnografskih predavanj pa je obiskoval pri Tomaschku. V disertaciji, ki jo je oddal spomladi 1903, je na 425 straneh razpravljal o prihodu »Slovencev« na jug (*Die Ankunft der Slovenen in den Süden*).⁹⁷ Delo je kronološko razdelil na štiri poglavja, orisal je dogajanje okoli leta 596, meje naselitve ter razmere v alpskih deželah okoli leta 600, nazadnje pa je dodal še značilnosti starih Slovanov. Po Prokopiju je navedel, da so visoki in močni, njihova polt se ne zdi popolnoma bela, glede na barvo las pa niso ne plavolasi ne čisto črnolasi (str. 419). Disertacijo sta

---

Niko, 18. 4. 1903), sicer pa je uporabljal tudi dva psevdonima: Gersin K. in Gribljanovič Dr. Nikša (prim. Vilko Novak: Županič, Niko (1876–1961). V: *SBL*. Splet.).

91 Zupanič je bil v gimnazijskih letih tesen prijatelj Ketteja (več o tem Aleš Igljič: Ob 130-letnici rojstva slovenskega etnologa, antropologa, zgodovinarja in diplomata dr. Nika Zupaniča (1876–1961). V: *Traditiones*, let. 35 (2006), št. 1, str. 247–255, tu str. 247, 252–255).

92 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1619 (Rigorosenakt, RA 1619), Curriculum vitae; prim. tudi Veronika Zupanič-Kralj et al.: Niko Zupanič in njegov boj za identiteto Slovencev. V: *Rast*, let. 18 (2007), št. 2, str. 183–193, tu str. 184.

93 Prim. Novak: Županič, Niko (1876–1961); prim. tudi. Igljič: Ob 130-letnici rojstva, str. 247.

94 UAW, Nationale, Nikolaus Zupanič.

95 Prim. Igljič: Ob 130-letnici rojstva, str. 247.

96 Prim. UAW, Nationale, Nikolaus Zupanič.

97 UBW, sig. D-13596.

junija 1903 ocenila Josef Hirn in Konstantin Jireček. Prvi je ironično menil, da se ponekod v disertaciji zdi, da je avtor z veliko mero samozavesti poskušal ovreči ali v novi luči predstaviti rezultate starejših raziskav, predvsem raziskav Kopitarja in Miklošiča; naštel je pomanjkljivosti raziskave in dodal, da se mora o jezikovnem vidiku izreči drugi ocenjevalec, Konstantin Jireček.⁹⁸ Ta je svoje poročilo o Zupaničevi disertaciji napisal na petih straneh. Kandidatu je očital, da dela pred oddajo ni natančno pregledal in da je prepisovalec (ki mu je Zupanič zaupal izdelavo končne verzije disertacije) v delo vnesel številne nepravilnosti. Nadalje je bil Jireček skeptičen do teorij, ki jih je postavil kandidat, nekatere imenuje naravnost neverjetne (»phantastisch«), prav tako se ni strinjal z Zupaničevim oporekanjem Kopitarjevi in Miklošičevi teoriji o jezikovnem dualizmu Južnih Slovanov, filološko znanje kandidata pa je ocenil kot šibko. Kljub vsem pomanjkljivostim sta se Hirn in Jireček strinjala, da sme Zupanič pristopiti k rigorozom.⁹⁹ 3. julija 1903 so trije ocenjevalci, med njimi oba ocenjevalca disertacije, Zupaničeve odgovore na glavnem izpitu iz zgodovine v povezavi s klasično filologijo ocenili kot zadovoljive (*genügend*), prav tako je z oceno zadovoljivo opravil tudi drugi rigoroz iz filozofije; 21. julija 1903 je bil Zupanič promoviran.

Po doktoratu je Zupanič opravil še izpit za gimnazijskega profesorja, nato pa so sledila študijska izpopolnjevanja na področju antropologije v Münchnu, Zürichu in Baslu, ki jih je financiral njegov oče. A ko je ta zaradi vinske krize izgubil precejšen del premoženja, se je Zupanič leta 1906 vrnil na Dunaj in za kratek čas sprejel službo prefekta na Terezijanski gimnaziji.¹⁰⁰ Naslednje leto je zaznamovala njegova objava o stari Srbiji in Makedoniji ter jugoslovanstvu, s katero si je nakopal nasprotovanje in neodobranje jezikoslovca in kasnejšega albanskega diplomata Georga (Gjergja) Pekmezija (1872–1938). Spor s Pekmezijem, ki bi se skorajda končal z dvobojem s pištolami, je imel daljnosežne posledice in je bil verjetno kriv, da so bile Zupaničeve prošnje za profesorsko mesto na ljubljanski univerzi v medvojnem obdobju večkrat zavrnjene.¹⁰¹

Leta 1907 se je Zupanič na povabilo srbskega geografa in antropologa Jovana Cvijića (1865–1927), v letu 1906/07 rektorja Univerze v Beogradu, preselil v

98 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1619 (Rigorosenakt, RA 1619), nedatirana ocena Josefa Hirna.

99 Prim. prav tam, ocena Konstantina Jirečka z dne 20. 6. 1903.

100 Prim. Iglič: Ob 130-letnici rojstva, str. 248.

101 Pekmezi je na Dunaju prijateljval z literarnim zgodovinarjem Ivanom Prijateljem (1875–1937) in jezikoslovcem Rajkom Nahtigalom (1877–1958). Zupaničevi habilitaciji v Ljubljani je pozneje verjetno zaradi dunajskih zamer v zvezi s Pekmezijem nasprotoval prav Prijatelj (prim. Iglič, Ob 130-letnici rojstva, str. 248).

Beograd, kjer je dobil službo na tamkajšnji realki.¹⁰² Selitev je bila gotovo povezana tudi z Zupaničevimi objavami o jugoslovanskem vprašanju, kar avstrijskim oblastem ni bilo pogodu. Leta 1908 je postal kustos v Zgodovinsko-umetnostnem muzeju, leta 1914 pa imenovan za kustosa v Etnografskem muzeju. Tu se je posvečal tudi raziskovalnemu in znanstvenemu delu. Ob izbruhu prve vojne se je kot prostovoljec javil v srbsko vojsko, a so ga razporedili v Niš k vojni cenzuri. Decembra 1914 je, prepričan, da »Slovenci kot integralni del južnih Slovanov sodijo v sklop bodoče jugoslovenske države«,¹⁰³ dosegel, da so Srbi decembra 1914 v Niško deklaracijo vnesli tudi zahtevo po odcepitvi slovenskega naroda od avstro-ogrske monarhije. Iz Niša je Zupanič odšel v Rim, kjer je sodeloval pri pripravah na ustanovitev Jugoslovanskega odbora; ta je bil na pobudo hrvaških emigrantov iz Avstro-Ogrske ustanovljen 30. aprila 1915 v Parizu, njegovi člani pa so ostro nasprotovali tajnemu londonskemu sporazumu, ki je Italiji v zameno za pristop k antanti obljubljal obsežne dela slovenskega ozemlja.¹⁰⁴ Zupanič je nato do začetka leta 1919 deloval v Parizu, Londonu in ZDA.¹⁰⁵ Bil je v tesnih stikih s *Slovensko ligo*, pozneje *Slovensko narodno zavezo*, ki so ju med prvo vojno ustanovili ameriški Slovenci,¹⁰⁶ o čemer priča ohranjena korespondenca.¹⁰⁷ Avstrija ga je zaradi širjenja jugoslovanskih idej 1915 obsodila na smrt in zanj razpisala tiralico.¹⁰⁸ Na mirovni konferenci v Parizu 1919 je bil član jugoslovanske delegacije, kasneje pa pri oblikovanju nove države ni več igral pomembnejše vloge. To gre deloma pripisati njegovim osebnostnim lastnostim, predvsem nagnjenosti k samopoveščevanju, deloma pa je to posledica dejstva, da je bila »slovenska civilna družba s svojimi institucijami ob ustanovitvi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev že tako utrjena, da je ostal unitarizem samo peskovnik manjšinskega liberalnega in še manj pomembnega radikalnega tabora.«¹⁰⁹

Leta 1920 se je Zupanič vrnil v Etnografski muzej v Beograd. V tem času je vstopil v srbsko Narodno radikalno stranko ter leta 1922 za nekaj mesecev postal minister

102 Prim. Novak: Županič, Niko (1876–1961).

103 *Jutro*, let. 21, št. 158 (10. 7. 1940), str. 3.

104 Poleg Zupaniča so se odboru pridružili še goriški pravnik Bogumil Vošnjak, tržaški odvetnik Josip Jedlowski in pozneje še pravnik Gustav Gregorin (več o tem Peter Štih et al.: *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*, II. del. Ljubljana. Modrijan 2016, str. 514).

105 Prim. Igljič: Ob 130-letnici rojstva, str. 249.

106 Matjaž Klemenčič: Slovene Periodicals in the USA, 1891–1920. *Razprave in gradiva*, let. 55 (2008), str. 98–117; Christian Promitzer: Niko Zupanič in vprašanje jugoslovanstva: med politiko in antropologijo (1901–1941). V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, let. 41 (2001), št. 1, str. 7–30.

107 NUK, Ms 1173, Slovenska liga: Zupaničeva pisma Ivanu Možini.

108 Prim. Novak: Županič, Niko (1876–1961).

109 Promitzer: Niko Zupanič in vprašanje jugoslovanstva, str. 29.

brez listnice v radikalni Pašičevi vladi.¹¹⁰ Z dobrimi zvezami mu je uspelo doseči, da so v Ljubljani sredi leta 1921 ustanovili Etnografski inštitut, katerega prvi upravnik je postal; od maja 1923 do julija 1940 pa je bil ravnatelj Etnografskega muzeja. Leta 1927 je začel izdajati prvo slovensko etnološko glasilo *Etnolog*, konec tridesetih let pa je postal član Srbske kraljeve akademije znanosti in umetnosti.

Zupanič se je strokovno in znanstveno posvečal raziskovanju antropološke, etnične in zgodovinske preteklosti Balkanskega polotoka, veliko razprav je posvetil zgodovini najstarejših slovanskih etničnih skupin, bil je začetnik fizične antropologije pri Južnih Slovanih, pisal pa je tudi o ljudski kulturi Slovencev, kjer se je večinoma omejil na rodno Belo krajino. Leta 1940, ko je bila ustanovljena etnološka katedra na Filozofski fakulteti v Ljubljani, je bil Zupanič po več kot 20-letnem postopku izvoljen za prvega profesorja »etnologije z etnografijo«. Ko so se jeseni 1945 ponovno začela predavanja, je prav on oblikoval predmetnik ter študij etnologije ali kulturne antropologije zasnoval sodobno, pri čemer se je nagibal v izrazito komparativno antropološko smer. Po Zupaničevi upokojitvi leta 1957 je »katedro za etnologijo« prevzel Vilko Novak, prvi doktor s področja etnologije na Slovenskem.¹¹¹

Ivan Krstnik (p. Avguštin) Žibert (1874–1945)¹¹² se je rodil 5. junija 1874 v Preski pri Medvodah. Njegov oče Anton je bil učitelj. Nižjo gimnazijo je mrdr. obiskoval v Šentpavlu na Koroškem, višjo pa v Celju, kjer je leta 1894 maturiral. Zatem je odšel na enoletno (1894/95) prostovoljno služenje vojaškega roka v Gradec. V šolskem letu 1895/96 je začel študirati teologijo v Mariboru in se odločil vstopiti v benediktinski red. Postal je novic v benediktinskem samostanu Šentpavel na Koroškem in od drugega letnika dalje študij teologije nadaljeval v samostanu Sv.

110 Prim. Novak: Županič, Niko (1876–1961). Leta 1923 je izgubil na volitvah in odstopil, imenovali pa so ga za ministra na razpolago, kar je ostal do leta 1925 (prim. Igljič: Ob 130-letnici rojstva, str. 250). Zupaničeva politična prizadevanja so šla v smer biologiistične različice unitarističnega jugoslovanstva, ki je bila pod vplivom Jovana Cvijića in je temeljila na pristopu »rasne znanosti«. Ta je razumela Jugoslovane za dominanten narod na Balkanu, medtem ko so bili Albanci, Grki in delno Bolgari manj vredni. Kot piše Promitzer, se zdi, da je bila to slovanska reakcija na nemške rasistične ideje, ki so bile aktualne na Dunaju zgodnjega 20. stoletja (prim. Promitzer: Niko Županič in vprašanje jugoslovanstva, str. 7, 10).

111 Valentin Bucik et al. (ur.): *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: ZZFF, 2009, str. 313. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo od leta 1999 izdaja znanstvene prispevke svojih raziskovalcev in sodelavcev v knjižni zbirki, ki so jo poimenovali *Zupaničeva knjižnica*.

112 V vpisnicah je navedeno samo ime »Johann«, v drugih univerzitetnih dokumentih pa je na prvem mestu njegovo redovno ime Avguštin: »P. Avgustin Johann Žibert«.

Florijan v Gornji Avstriji (do leta 1900).¹¹³ Na začetku leta 1901 je začel študirati na dunajski Filozofski fakulteti. Prva dva semestra (1901, 1901/1902) je poslušal predavanja umetnostne zgodovine pri vidnih predstavnikih dunajske umetnostno-zgodovinske šole Franzu Wickhoffu (1853–1909) in Aloisu Rieglu (1858–1905) ter obiskoval arheološki seminar pri Emilu Reischu (1863–1933). V naslednjih semestrih je začel obiskovati zgodovinopisna predavanja. Poslušal je predavanja Redlicha (historični seminar, zgodnji srednji vek, prehod iz srednjega v novi vek, kronologija idr.), Hirna (historični seminar, Avstrija v 30-letni vojni, pokristjanjevanje in germanizacija jugovzhodnih alpskih dežel), Pribrama (zgodovina novega veka) in Dopscha (teorije o državi, veda o virih za avstrijsko zgodovino, ustava in uprava Avstrije). Posvečal se je tudi študiju pomožnih zgodovinskih ved: latinske paleografije, diplomatike in sfragistike pri Mühlbacherju, Ottenthalu in Johannu Lechnerju. Ta odločitev ne preseneča, saj je med študijem postal izredni član Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje (1903–1905), vendar pa državnega izpita in zaključne naloge ni opravil. Ves čas študija je poslušal vsaj eno umetnostnozgodovinsko predavanje na semester.¹¹⁴

Svojo prošnjo za opravljanje rigorozov je skupaj z disertacijo o nasprotnikih minoritov in dominikancev v 13. stoletju v nemških deželah in v Parizu (*Die Opposition gegen die Minoriten und Dominikaner im XIII. Jahrhundert in Deutschland und Paris*)¹¹⁵ oddal v začetku februarja 1904. Disertacijo sta ocenila Redlich in Dopsch. Prvi je 22. februarja napisal oceno, drugi pa je štiri dni pozneje pripisal svoje strinjanje z njo. Redlich je poudaril, da je disertacija pomemben prispevek k poznavanju nasprotovanja minoritom in dominikancem, ki je bilo do takrat v zgodovinski literaturi deležno le skromne pozornosti. Menil je, da je kandidat z nalogo dosegel zadani cilj. Čeprav je Žibert po Redlichovem mnenju nanizal veliko sočasnih pričevanj in lepo strnil sicer zelo razkropljeno in raznovrstno gradivo o tej tematiki, pa je vseeno pogrešal podrobnejšo obravnavo nekaterih virov, ki so se ocenjevalcu zdeli bistveni, a jih je Žibert le na kratko navedel. Disertacijo kot celoto je ocenil kot zadovoljivo in dovolil opravljanje zaključnih študijskih izpitov.¹¹⁶ Glavni rigoroz je Žibert opravil 1. marca in bil večinsko ocenjen z oceno

113 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, lastnoročni življenjepis (napisal ga je 23. januarja 1922); UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1691 (Rigorosenakt, RA 1691), Curriculum vitae.

114 UAW, Nationale, Johann Žibert. Prim. Andrej Rahten (ur.): *Žibertova teorija zarote*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013, str. 5–6.

115 UBW, sig. D-13674.

116 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1691 (Rigorosenakt, RA 1691), ocena disertacije.

zadovoljivo, spremljevalnega iz filozofije pa 16. marca 1904. Promoviral je 21. marca 1904.¹¹⁷

Neposredno po promociji, že 1. aprila 1904, je bil sprejet v službo v dunajski univerzitetni knjižnici, najprej kot praktikant, nato pisar (*amanuensis*) in od 1914 kot bibliotekar. Poleg te službe je do 31. decembra 1906 opravljal službo vojaškega kaplana, za katero je bil imenovan 13. novembra 1900.¹¹⁸ Od leta 1904 do 1913 je bil tudi kaplan pri grajski kapeli na Belvederu in spovednik vojvodinje Zofije Hohenberške, zato je dobro poznal predvojne razmere na dvoru. 15. januarja 1914 mu je grški kralj Konstantin podelil srebrni viteški križec kraljevega grškega *Reda Odrešenika*. S čim si je zaslužil to odlikovanje, ni znano. 11. decembra 1916 je izstopil iz benediktinskega reda, a ostal svetni duhovnik.¹¹⁹ To je storil iz praktičnih razlogov, saj je le tako lahko dedoval posest pokojnega brata.¹²⁰ Ob koncu vojne, 23. decembra 1918, je izgubil službo v univerzitetni knjižnici.¹²¹ Morda je bilo to povezano s spremenjenimi razmerami po koncu vojne, morda pa je k temu prispevala tudi njegova brošura o sarajevskem atentatu na prestolonaslednika Ferdinanda in njegovo ženo v Sarajevu, v kateri je pisal tudi o krivdi ogrskega državnika Tisze za začetek prve svetovne vojne (*Der Mord von Sarajevo und Tisas Schuld an dem Weltkriege. Zwei Beiträge über die Notwendigkeit einer ehrlichen Demokratie und Völkerverständigung*). Brošura je prvič izšla leta 1918 v samozaložbi na Dunaju (pozneje je bila še dvakrat ponatisnjena, 1919 in 1920). Izoblikoval je nekoliko drugačno teorijo zarote, kot je bila sicer razširjena. Odločilne momente, zakaj je prišlo do atentata, je videl v sovražnem razpoloženju dvornih krogov do nadvojvode Franca Ferdinanda in njegove žene Zofije, v zanemarjanju srbskih svaril ob njenem potovanju v Sarajevo, nenavadni opustitvi varnostnih ukrepov v Sarajevu ter napačni avstrijski in ogrski politiki do južnoslovanskih narodov. Zaradi nje si je nakopal disciplinsko preiskavo, grozil mu je celo zapor.¹²²

Z Dunaja se je vrnil v Ljubljano in 15. novembra 1920 postal bibliotekar v Narodnem muzeju v Ljubljani in tri leta pozneje kustos.¹²³ 9. oktobra 1924 je opravil

117 UAW, Rigorosenprotokoll, P. Avgustin Johann Žibert.

118 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, imenovanje za vojaškega kaplana 1900 in spričevalo o izstopu iz službe vojaškega kaplana 1906.

119 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, lastnoročni življenjepis in diploma grškega kralja Konstantina; Melita Pivec-Stelè: Žibert, Ivan Krstnik (1874–1945). V: *SBL*. Splet.

120 Rahten (ur.): *Žibertova teorija zarote*, str. 5–6.

121 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, službeni dekreti in službene ocene za leta 1914–1918.

122 Prim. Rahten (ur.): *Žibertova teorija zarote*, str. 5–6.

123 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, službeni dekreti (Ljubljana, 15. november 1920; Ljubljana, 5. 1. 1923); Pivec-Stelè: Žibert, Ivan Krstnik (1874–1945).

izpit iz prazgodovinske in provincialnorimske arheologije pri dr. Walterju Schmidu na Univerzi v Gradcu.¹²⁴ Leta 1925, in sicer 11. decembra, je bil neprostovoljno upokojen. Morda sta bila za to delno sokriva dva njegova članka, v prvem si je prizadeval za modernizacijo knjižničarskega dela (*K reformi in centralizaciji državnih knjižnic v Ljubljani*), v drugem (*Spomin in kulturna vprašanja*) pa je mdr. kritiziral nabavno politiko in strokovnost v Narodnem muzeju.¹²⁵ Morda so bila v ozadju tudi nesoglasja o njegovem službenem statusu, ki jih je mogoče razbrati iz službenih dekretov in ohranjenih pisem.¹²⁶ Po upokojitvi se je najverjetneje posvečal le še svojemu duhovniškemu poslanstvu¹²⁷ in, če sodimo po ohranjenih prispevkih v njegovi osebni mapi v Arhivu Republike Slovenije, pisal prispevke o starokatolicizmu.¹²⁸ Ohranila se je njegova korespondenca s stricem Franom Maseljem, s Fani Lukan, z Ivanom Vrhovnikom, Ivanom Prijateljem, s Franom Ksaverjem Meškom in Franom Ilesičem.¹²⁹ Umril je 8. septembra 1945 v Ljubljani na Ježici, pokopan pa je v Stožicah.¹³⁰

Janko Šanda (1870–1927), kot se je njegovo ime uveljavilo v slovenskih virih, ali Johann Šanda, kot je zapisano v njegovih univerzitetnih dokumentih na Dunaju, je promoviral dve leti za rojakom Žibertom, in sicer 16. marca 1906, a njegova pot do promocije je bila trnjeva. Šanda je bil rojen 27. decembra 1870 v Rogatcu in je starejši brat pesnika in literarnega zgodovinarja Dragana (Karla) Šande (1881–1963). Gimnazijo je obiskoval v letih od 1884 do 1892 v Mariboru, nato se je vpisal na mariborsko bogoslovje (1892–1896)¹³¹ ter bil julija 1896 ordiniran. Kot kaplan je služboval v Prihovi in Makolah, od leta 1900 pa je bil na bolniškem dopustu ter je živel v Ljubljani, v Gradcu in na Dunaju.¹³² V zimskem semestru 1900/01 se je vpisal na graško Filozofsko fakulteto, kjer je med drugim poslušal predavanja iz obče zgodovine pri Adolfu Bauerju, avstrijske zgodovine

124 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, kolokvijsko spričevalo 1924.

125 Prim. *Slovenski narod*, let. 58, št. 144 (28. 6. 1925), str. 3 in 149 (5. 7. 1925), str. 3; *Narodni dnevnik*, let. 2, št. 185 (12. 9. 1925), str. 3–4; Pivec-Stelè: Žibert, Ivan Krstnik (1874–1945).

126 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, osebni dokumenti, službeni dekreti (Ljubljana, 13. februar 1925; Ljubljana, 20. avgust 1925; Ljubljana, 12. 12. 1925).

127 Prim. Arhiv SBL, mapa Ivan Krstnik Žibert.

128 ARS, SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa, Glasnik za krščansko in narodno prosveto (2. april 1938–1. november 1938).

129 Prim. NUK, Zapuščine: Ms 895, Ms 1052, Ms 1207, Ms 1412, Ms 1431, Ms 1492.

130 Pivec-Stelè: Žibert, Ivan Krstnik (1874–1945).

131 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1692 (Rigorosenakt, RA 1692), Curriculum vitae.

132 Koblar, France: Šanda, Janko (1870–1927). V: *SBL*. Splet.

pri Franzu Kronesu von Marchlandu, latinske paleografije pri Johannu Loserthu (1846–1936), uglednem profesorju za srednjeveško in novejšo zgodovino. Med študijem si je poskušal izboljšati svoj finančni položaj z različnimi objavami. Tako je na primer uredništvu Slovenske matice leta 1902 v objavo ponujal svojo seminarsko nalogo o vladarju Samu.¹³³ Leta 1903 je v Gradcu opravil vse izpite in pridobil absolutorij,¹³⁴ vendar pa se je moralo zaplesti z zaključkom študija, saj se je v zimskem semestru 1903/04 kot izredni slušatelj vpisal na dunajsko univerzo ter poslušal nekaj geografskih predavanj ter zgodovinska predavanja pri Redlichu in Hirnu. Leta 1904 je Šanda oddal svojo lastnoročno napisano, nepaginirano disertacijo¹³⁵ o porazu Ivana Kacijanerja pred Osjemom z naslovom *Freiherr Hans Kazianer und der Feldzug gegen Essegg im Jahre 1537*, ki jo je ocenil Alfons Dopsch. Zapisal je, da si je kandidat zadal nalogo raziskati odnos med cesarjem in Kacijanerjem, da pa mu raziskava ni najbolje uspela ter da je delo konglomerat različnih predlog, ki jih avtor ni kritično ovrednotil. Menil je, da disertacija ne prinaša rezultatov, temveč zgolj niza že znane podatke iz sekundarne literature. Dopsch sklene, da predloženo delo lahko oceni kot ravno še zadostno, torej sme kandidat pristopiti k zaključnim izpitom, vendar poudari, da delo nikakor ni zrelo za to, da bi ga v kakršnikoli obliki natisnili.¹³⁶ K izpitu je Šanda pristopil junija 1904, a pri glavnem rigorozu iz obče in avstrijske zgodovine v povezavi s klasično filologijo sta razen Hirna, ki je njegovo znanje ocenil kot zadovoljivo, tako Dopsch kot tretji član komisije, klasični filolog Hans von Arnim (1859–1931), menila, da kandidat ne izkazuje potrebnega znanja, da bi izpit opravil. Pri rigorozu iz filozofije je bil uspešen že prvič, z oceno zadovoljivo ga je opravil 8. junija 1905. Drugič je Šanda glavni rigoroz opravljal 15. marca 1906 in dobil oceno zadostno. O njegovi nadaljnji poti ni veliko znanega. Nekaj časa je bival v Zagrebu,¹³⁷ sredi dvajsetih let pa na Reki, o čemer priča pismo iz Suška oz. Trsatskih skal, naslovljeno na Ivana Prijatelja (1875–1937), v katerem ga sprašuje, ali mu sme v presojo poslati svoj ep o »kralju« Samu.¹³⁸ Prijateljev odgovor ni znan, ep pa je v desetih spevih prvič izšel v Celju leta 1927, nato ga je leta 1949 deloma popravil in predelal Jankov brat,

133 NUK, Ms 1060: Pintar, Luka; Tuja korespondenca: pismo Šande uredništvu Slovenske matice, 4. 8. 1902.

134 Prim. UAW, Nationale, Johann Šanda (zimski semester 1903/04).

135 UBW, sig. D-13675.

136 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1692 (Rigoroosenakt, RA 1692), ocena Alfonsa Dopscha z dne 8. 2. 1904.

137 France Koblar: Šanda, Janko (1870–1927).

138 NUK, Ms 895: Prijatelj, Ivan; Korespondenca: Šanda, Janko, 25. 3. 1925.

Dragan Šanda,¹³⁹ leta 2011 pa je izšel v ponatisu v Ljubljani.¹⁴⁰ Sicer se je Šanda zanimal za slovstvena vprašanja, poskusil se je kot pisec povesti ter spevoiger in pisal tudi ocene slovenske ter srbohrvaške književnosti. Objavljal je večinoma v *Domu in svetu*. Nazadnje se je ustalil v rodnem Rogatcu, kjer je 21. maja 1927 umrl.

Na isti dan kot Janko Šanda, 16. marca 1906, je bil na Dunaju promoviran tudi **Karl Capuder** (1879–1960). Rojen je bil 13. decembra 1879 v Praprečah pri Lukovici, očetu Francu in materi Margareti, ki sta bila kmečkega rodu. Obiskoval je gimnazijo v Ljubljani ter se jeseni 1900 vpisal na dunajsko Filozofsko fakulteto. Študij mu je olajšala Knafljeva štipendija v višini 600 kron letno, kar bi danes pomenilo okoli 4.270 evrov in ki jo je prejemal od drugega do zadnjega semestra študija. V študijskem letu 1902/03 je kot prostovoljec odslužil vojaški rok pri deželni brambi, in sicer pri 27. c. k. pešpolku,¹⁴¹ v študijske klopi pa se je spet vrnil v petem semestru (zimski semester 1903/04). Pred odhodom v vojsko je poslušal raznolika predavanja, med njimi etnografska pri Tomaschku, predavanja iz slovanske zgodovine pri Jirečku, latinske paleografije pri Mühlbacherju, zanimala pa sta ga tudi splošna in gimnazijska pedagogika, ki ju je predaval Theodor Vogt. Kasneje so se tem pridružila še nekatera geografska predavanja, predvsem pa se je osredotočil na zgodovino in obiskoval predavanja Hirna, Redlicha, Dopscha in Fournierja. Po absolutoriju je leta 1905 ocenjevalcema, svojima profesorjema Redlichu in Fournierju, predložil disertacijo o genealogiji starejših goriških grofov (*Untersuchungen zur genealogischen Geschichte der älteren Grafen von Görz*), lastnoročno napisano na 84 straneh.¹⁴² V oceni sta profesorja zapisala, da je Capuder nalogo izvrstno opravil, temeljito dopolnil dosedanja Czörnigova dognanja ter pokazal izjemno poznavanje tiskanih virov in sekundarne literature, torej sme pristopiti k zaključnim izpitom iz obče in avstrijske zgodovine v povezavi z geografijo.¹⁴³ Slednje je Capuder z oceno zadovoljivo opravil v začetku leta 1906 in bil 16. marca istega leta promoviran za doktorja filozofije,¹⁴⁴ opravil pa je tudi učiteljske izpite. Po končanem študiju je bil najprej profesor na goriški gimnaziji (1906–1910). V

139 Koblar: Šanda, Janko (1870–1927).

140 Janko Šanda: *Kralj Samo: epos v desetih spevih*. Ljubljana: Amalietti & Amalietti, 2011.

141 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1966 (Rigoroosenakt, RA 1966), Curriculum vitae.

142 UBW, sig. D-13440.

143 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 1966 (Rigoroosenakt, RA 1966), ocena Oswalda Redlicha (27. 11. 1905) in Augusta Fournierja (2. 12. 1905).

144 UAW, Rigoroosenprotokoll, Karl Capuder.

tem času se je posvečal raziskovanju preteklosti Goriške in napisal nekaj odmevnih razprav: v 59. in 60. zvezku gimnazijskih analov (*Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz*, 1909, str. 3–29; 1910, str. 3–38) je objavil obsežno študijo *O luteranstvu na Goriškem*, v reviji *Novi čas* leta 1913 razpravo *Goriški kmetski upor 1713*,¹⁴⁵ v *Carnioli* leta 1914 (str. 35–39) pa prispevek k srednjeveški zgodovini Goriške z naslovom *Nastoj goriške grofije*. Prav tako je Capuder zbiral in objavljaval vire za zgodovino goriške nadškofije ter gradivo objavljaval v prilogi goriškega nadškofijskega lista *Folium Ecclesiasticum*.¹⁴⁶ Iz Gorice ga je pot vodila na kranjsko gimnazijo (1911–1914), nato je služboval na gimnaziji v Mariboru (1915–1922) ter na klasični gimnaziji v Ljubljani (1923–1925). Ves čas je tudi objavljaval v različnih revijah (*Čas*, *Časopis za narodopisje*), rokopise pa je pošiljal tudi na uredništvo *Doma in sveta*.¹⁴⁷ Leta 1915 je pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu na podlagi opisov stotnikov Bergkessla in Strobla pl. Ravelsberga izdal knjigo *Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17* (175 str.), ki jo je v predgovoru poimenoval »prva slovenska polkovna zgodovina«. ¹⁴⁸

Capuder je bil dejaven tudi v javnem življenju: nekaj časa je bil predsednik katoliškega društva Danica, v začetku dvajsetih let je bil podpredsednik Slovenske krščansko-socialistične zveze v Mariboru, nato pa predsednik Orla in upravnega odbora mestne hranilnice. V drugi polovici dvajsetih let (1927–1929) je bil na visokem položaju v prosveti, a so ga leta 1932 predčasno upokojili in zaprli.¹⁴⁹ Maja leta 1935 je iz zapora pisal znancu Albertu Kramerju (1882–1943), slovenskemu pravniku in politiku, ki je bil tedaj minister za trgovino, in poročal, da mu policijska ovadba v skladu z Zakonom o zaščiti države očita, da je žalil dinastijo in da je protidržaven element. Kramerja je med drugim prosil, naj zanj posreduje pri državnem sodišču v Beogradu, saj proti njemu ni nikakršnih obremenilnih dokazov.¹⁵⁰ Kramerjevega odgovora ne poznamo. Capuder je bil po petih letih reaktiviran in imenovan za ravnatelja ljubljanske realke. Med okupacijo so ga

145 Leta 2012 je razprava z uvodnimi besedami Branka Marušiča izšla v *Izvestjih Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, št. 9 (2012), str. 3–9.

146 Prim. Uredništvo: Capuder, Karl (1879–1960). V: *SBL*. Splet.

147 NUK, Ms 1952: Stelè, France; Uredniška korespondenca *Dom in svet*: Capudrova pisma z rokopisi iz leta 1920.

148 Prim. tudi rokopis, ki ga hrani NUK, Ms 1587: Capuder, Karl (predvsem predgovor). Oceno Capudrovega dela je leta 1916 v *Ljubljanskem zvonu* (let. 36, št. 1, str. 42–43) objavil Josip Breznik, ki je večinoma zgolj povzel vsebino dela in dodal, da bi bil popis vojn lahko bolj plastičen in bi obravnaval tudi junaška dejanja posameznikov. Knjiga je leta 2005 izšla v ponatisu pri založbi Karantanja v Ljubljani; spremno besedo je napisal Janez J. Švajncer.

149 Prim. Uredništvo: Capuder, Karl (1879–1960).

150 NUK, Ms 1879: Kramer, Albert; Korespondenca: Capuder, Karl, 5. 5. 1935.

Italijani zaprli, a so ga po mesecu dni izpustili. Po padcu Italije je postal ravnatelj ljubljanske realke. Delo je opravljal do maja 1945, ko je bil, tudi tokrat verjetno iz političnih razlogov, predvsem zaradi svojih svetovnonazorskih pogledov, obsojen na osem let strogega zapora, ki ga je prestajal v Ljubljani, Novem mestu in Mariboru (do 1953). Do smrti leta 1960 je nato živel pri hčerki v Izoli.¹⁵¹

Josip Mal (1884–1978), ki se je v študijskih dokumentih podpisoval kot Josef, je svojo poklicno pot začel v kranjskem deželnem muzeju, od leta 1924 do 1945 pa je bil njegov ravnatelj. Njegova življenjska in ustvarjalna pot sta podrobno orisani v *Malovem zborniku*,¹⁵² ki je izšel leta 1996, zato so v nadaljevanju povzeti le nekateri temeljni poudarki.

Mal se je rodil 22. decembra 1884 v kmečki družini na Pretržu pri Moravčah. Leta 1896 je prišel na ljubljansko I. gimnazijo, kjer je leta 1904 maturiral¹⁵³ in jeseni istega leta odšel na Dunaj, v prestolnico Avstrije, ki je notranjepolitično doživljala turbulentne čase. Morda je tudi zato v času Malovega študija veljalo, da zgodovinopisje vzgaja in krepi državno zavest.¹⁵⁴ Mal je že v prvem semestru vpisal predavanja pri profesorjih, ki so močno zaznamovali njegovo kasnejšo raziskovalno in poklicno pot. Pri Redlichu je tri ure tedensko poslušal predavanja o srednjem veku in se tako verjetno že v prvem semestru študija seznanil z delom Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje, kjer je Redlich ravno postal urednik razprav, ki jih je inštitut izdajal. Nadalje je poslušal geografska predavanja, omeniti velja predvsem predavanja Eugena Oberhummerja (1859–1944), pionirja v raziskovanju geografije in kartografije, ki je bil obenem tudi predstojnik Geografskega inštituta, in Albrechta Pencka, ki je medtem postal član dunajske akademije znanosti. Pri Hirnu je poslušal predavanja iz avstrijske cerkvene zgodovine. V drugem semestru je poleg že omenjenih obiskoval še predavanja iz zgodovine gimnazij in metodike pri Theodorju Vogtu ter germanistična predavanja, in sicer o dramatik Franzu Grillparzerju (1791–1872) in sintaksi srednjeveške nemščine, kar kaže na širok spekter zanimanj mladega študenta. Prvič se je tedaj vpisal tudi na Dopscheva predavanja, v naslednjih semestrih pa je poslušal še občo zgodovino pri Fournierju, rimsko zgodovino pri arheologu in numizmatiku

151 Prim. Uredništvo: Capuder, Karl (1879–1960).

152 Miran Mal: Pozdravni govor. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 7–9, tu str. 9.

153 Capuder, Karel: Mal, Josip (1884–1978). V: *SBL*. Splet.

154 Ludwig Reiter: *Österreichische Staats- und Kulturgeschichte*. Klagenfurt: S. Jörgl 1947, str. 278.

Wilhelmu Kubitschku (1858–1959), pri klasičnem filologu Alfredu Wilhelmu (1864–1950) grško zgodovino s poudarkom na epigrafiki, medtem ko je obvezni predmet Uvod v študij zgodovine obiskoval pri poznejšem Hitlerjevem privrženecu Haroldu Steinackerju (1875–1965). Nadalje je poslušal še predavanja iz ruske ustavne in upravne zgodovine ter se vpisal na predavanja o renesansi in reformaciji in predavanja o gospodarskem razvoju Evrope od 16. do 18. stoletja. V sedmem in osmem semestru so se tem pridružila še predavanja iz umetnostne zgodovine, in sicer o italijanskem in grškem slikarstvu pri Wickhoffu, Redlichova predavanja o virih za kulturno zgodovino in prav tako Redlichovo predavanje o praktični filozofiji. Slednje je nedvomno povezano s tem, da je odlok ministrstva za rigoroze na Filozofski fakulteti predvideval dvourni izpit iz glavnega predmeta in enourni iz filozofije.¹⁵⁵ Zanimivo je, da Mal sploh ni kazal zanimanja za vzhodnoevropsko zgodovino in da ni poslušal niti enega predavanja pri Jirečku ali Jagiću.

V šestem semestru (od januarja do julija 1907) je Mal dobival podporo v višini 40 kron mesečno, ki mu jo je namenilo Ministrstvo za uk in bogočastje, a je pozneje ni več prejemal, saj se je gmotno stanje družine, kot izhaja iz vpisnic,¹⁵⁶ izboljšalo. Junija 1908 je zaprosil za predčasno opravljanje rigorozov, kar je profesorski kolegij na priporočilo Redliča in Ottenthala, odobril. Oba omenjena profesorja sta tudi ocenila Malovo disertacijo o potovanju papeževga odposlanca, kardinala Guida, v letih od 1265 do 1267 (*Die Legationsreise des Kardinals Guido von St. Laurentius in Lucina vom Jahr 1265 bis 1267*), ki jo je napisal na sto straneh.¹⁵⁷ V oceni sta poudarila, da je delo plod temeljitega in prizadevnega zbiranja arhivskega gradiva ter pomembna obogatitev dosedanjih raziskav. Kot pomanjkljivost sta omenila, da bi kandidat lahko podrobneje ocenil kardinalovo potovanje in njegovo misijo, da pa disertacija vseeno povsem ustreza zahtevam.¹⁵⁸ Enourni izpit iz filozofije je Mal 10. julija 1908 opravil z odliko, medtem ko mu pri dvournem rigorozu iz zgodovine in pomožnih ved ter klasične filozofije ni šlo najbolje. Redlich, Ottenthal in klasični filolog Edmund Haller, ki so bili v komisiji, so njegovo znanje ocenili le kot zadovoljivo.¹⁵⁹ Tri dni po zagovoru, 19. decembra 1908, je bil Mal promoviran.

155 Natančneje so vsa Malova predavanja orisana in našeta v prispevku Feliksa J. Bistra: Malov študij zgodovine na Dunajski univerzi (1904–1908). V: Čas et al. (ur.): *Malov zbornik*, str. 19–30.

156 UAW, Nationale, Josef Mal.

157 UBW, sig. D-13935.

158 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 2517 (Rigoroosenakt, RA 2517), ocena disertacije, ki jo je 29. 6. 1908 napisal Oswald Redlich in jo 3. 7. 1908 podpisal še Ottenthal.

159 UAW, Rigoroosenprotokoll, Josef Mal.

Še kot študent je Mal postal član dunajskega Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje in je leta 1909¹⁶⁰ opravil strokovni izpit za službo v arhivih, knjižnicah in muzejih iz zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved in zgodovine umetnosti, njegova obvezna naloga o zgodovini uskoških naselbin pa je leta 1924 izšla v knjižni obliki. Ko se je vrnil v Ljubljano, je novembra 1909 pričel z delom kot prostovoljec v kranjskem Deželnem muzeju, decembra 1916 je dobil naziv kustosa in konec avgusta 1924 postal ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani. Poleg ravnateljavanja se je ukvarjal tudi z raziskovalnim delom in objavljal znanstvene razprave z vseh področij, s katerimi se je srečal že med študijem (tudi arhivistike in muzealistike), posebej pa se je posvečal kulturni zgodovini. Leta 1919 je za slovensko pariško mirovno delegacijo pripravil memorandum glede obmejnih Slovencev.¹⁶¹ Mal je bil tudi velik človek, ki ljudi ni ločeval glede na njihovo strankarsko pripadnost. Ko se je leta 1944 v članku za zimsko pomoč zavzel, da je treba pomagati vsem, je moral pred narodno sodišče, ker se je pregrešil zoper narod – bil je oproščen.¹⁶² Ko se je leta 1945 kot ravnatelj Narodnega muzeja moral prisilno upokojiti (tudi tokrat verjetno zaradi svojih nazorov, ki niso ustrezali novim časom), pa vseeno ni miroval. Že prej je sodeloval z Mestnim muzejem in stikov z njim ni prekinil: od leta 1950 pa do 1961 ga je vodil kot honorarni vršilec dolžnosti direktorja.

Josip Mal sodi po Francu Kosu, ki predstavlja prvo generacijo slovenskih zgodovinarjev, k drugi generaciji, kamor štejemo še Milka Kosa in Ljudmila Hauptmanna; slednji je študiral na graški univerzi. Kos, Hauptmann in Mal so torej predstavniki t. i. znanstvenega zgodovinopisja, četudi velja povedati, da so bili Malovi pogledi velikokrat povsem drugačni kot pogledi nekaterih njegovih kolegov, na primer Hauptmanna glede »hrvaške teorije«. Po smrti Josipa Grudna (1869–1922) je Mal prevzel pisanje *Zgodovine slovenskega naroda*, za katero so mu mnogi očitali, da ni dovolj znanstvena, vendar je za Mala značilno, da je vedno natančno preučil arhivske vire, kar je bila njegova velika prednost.¹⁶³ Poleg tega se Mal pri pisanju zgodovine ni omejeval zgolj »na suhe splošne ugotovitve«, temveč je ilustriral »dogajanje z najrazličnejšimi živimi, konkretnimi, zanimivimi in ilustrativnimi primeri.«¹⁶⁴ Mala je torej zanimalo življenje v najširšem pomenu besede, zanimala ga je široko pojmovana kulturna zgodovina. Lep primer takšnega

160 Bister: Malov študij zgodovine na Dunajski univerzi (1904–1908), str. 28.

161 Capuder, Karel: Mal, Josip (1884–1978).

162 Mal: Pozdravni govor, str. 9.

163 Stane Granda: Življenje z Josipom Malom. V: Čas et al.: *Malov zbornik*, str. 83–93, tu str. 90.

164 Vasilij Melik: Josip Mal in zgodovina 19. stoletja. V: Čas et al.: *Malov zbornik*, str. 11–15, tu str. 15.

pristopa je njegovo delo *Stara Ljubljana in njeni ljudje*,¹⁶⁵ ki je izšlo leta 1957.¹⁶⁶ Malovi pogledi na raziskovanje kulturne, gospodarske in socialne zgodovine pa so se, kot je v spremni besedi k ponatisu Grudnove *Zgodovine slovenskega naroda* zapisal Vasilij Melik, »začeli v večji meri uveljavljati v našem zgodovinopisju šele v novejšem času.«¹⁶⁷

Dobrega pol leta za Josipom Malom je poleti 1909 na dunajski univerzi promoviral **Thomas Schuschnig** (1883–?), kot se je podpisal v univerzitetnih dokumentih, čeprav je kot svoj materni jezik navajal slovenščino.¹⁶⁸ Rodil se je v kmečki družini 21. decembra 1883 v Šmarjeti v Rožu (Sankt Margareten im Rosenthal) na Koroškem. Kot piše v svoji biografiji, je gimnazijo obiskoval v Celovcu, kjer je leta 1903 uspešno opravil maturo. Jeseni istega leta se je vpisal na dunajsko univerzo ter poslušal geografska in zgodovinska predavanja pri Pencku, Oberhammerju, Brücknerju, Redlichu, Dopschu, Hirnu, Fournierju, Kubitschku, obiskoval pa je tudi pedagoška predavanja pri Vogtu in predavanja iz logike pri filozofu in psihologu Adolfu Stöhru (1855–1921). Jeseni 1906 je odšel v Gradec, kjer je kot prostovoljec odslužil vojaško obveznost pri tamkajšnjem 7. c. kr. pešpolku. Po vrnitvi na Dunaj je prejemal štipendijo koroške deželne vlade v višini 220 kron letno, kar bi preračunano v današnjo valuto pomenilo okoli 1.280 evrov. 1. avgusta 1908 je opravil vse obveznosti in se po absolutoriju¹⁶⁹ prijavil k rigorozom. Prijavi je priložil svojo disertacijo o odmevih nemške kmečke vojne v notranjeavstrijskih deželah leta 1525 (*Bauernkrieg in Innerösterreich 1525*).¹⁷⁰ Njegovo razpravo sta ocenila Dopsch in Fournier. V oceni beremo, da je kandidat kronološko predstavil dogajanje, a da večinoma podaja le izvlečke iz uporabljenih virov, ki pa niso podrobneje ovrednoteni. Kljub pomanjkljivostim sta bila profesorja zadovoljna z njegovim študijem arhivskega gradiva ter mu dovolila, da pristopi k izpitu. Glavni rigoroz, kjer so ga izpraševali Dopsch, Fournier in Oberhammer, je 3. julija 1909 opravil z oceno zadovoljivo, pri izpitu iz filozofije 15. julija 1909 pa se je posebej izkazal in

165 Več o tem Andrej Studen: Malova stara Ljubljana in njeni ljudje – moderen koncept zgodovine. V: Čas et al.: *Malov zbornik*, str. 75–81.

166 Malovo bibliografijo je pripravil Drago Samec: Josip Mal – Bibliografija. V: Čas et al.: *Malov zbornik*, str. 150–175.

167 Bojan Čas: Josip Mal – zgodovinar kulture. V: Čas et al.: *Malov zbornik*, str. 53–74, tu str. 65.

168 UAW, Nationale, Thomas Schuschnig.

169 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 2560 (Rigoroosenakt, RA 2560), Curriculum vitae.

170 Disertacija ni ohranjena.

dobil oceno odlično. Promoviran je bil 20. julija 1909.¹⁷¹ Kam je Schuschniga po zaključku študija na Dunaju odnesla pot, ne vemo.

Tri leta pozneje je na Dunaju svoj študij zaključil **Franc Trdan** (1883–1941). Rodil se je 11. decembra 1883 v Sušjah pri Ribnici v dokaj premožni kmečki družini; v univerzitetnih dokumentih je navajal, da je bil oče posestnik. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, prva dva razreda na II. državni gimnaziji, druge pa na I. državni gimnaziji, kjer je leta 1904 maturiral. Naslednja štiri leta je v Ljubljani študiral bogoslovje in bil leta 1908 ordiniran. Že jeseni pa je odšel na Dunaj in se vpisal na Filozofsko fakulteto, kjer je poslušal predavanja pri številnih že omenjenih profesorjih, med njimi pri Redlichu, Dopschu, Fournierju, Ottenthalu, Jirečku, Oberhammerju, Kubitschku in Hirnu, poleg tega pa še pri geografu in klimatologu Eduardu Brücknerju (1862–1927) in germanistu in literarnem zgodovinarju Robertu Franzu Arnoldu (1872–1938). Ob prijavi k rigorozom se je v svojem življenjepisu za vse spodbude še posebej zahvalil Redlichu.¹⁷² V disertaciji je obravnaval čas 13. stoletja ter se posvetil zgodovini katarov, valdencev in bogomilov na Avstrijskem (*Geschichte der Katharer, Waldenser und Bogomilen in Österreich während des 13. Jahrhunderts*). Njegovo delo sta ocenjevala Redlich in Dopsch. Mnenje je 22. februarja 1912 pripravil Redlich, Dopsch pa se je nekaj dni zatem, 28. februarja 1912, z njim strinjal.¹⁷³ V oceni preberemo, da delo sicer ne prinaša veliko novega, a večinoma v celoti, včasih celo preveč podrobno, opiše bistvene probleme. Dvourni glavni rigoroz je Trdan opravil 6. maja 1912 pred tričlansko komisijo v sestavi Redlich, Dopsch, Oberhammer, enourni izpit pa je prav tako z oceno zadovoljivo opravil 3. junija 1912; promoviran je bil 5. junija 1912.¹⁷⁴

Ko se je vrnil v Ljubljano, je bil v letih 1912 do 1915 suplent, nato pa do svoje smrti 12. avgusta 1941 profesor za zgodovino in zemljepis na škofijski gimnaziji v Šentvidu. Na znanstvenem področju je prvi na Slovenskem pisal o zgodovini bogomilstva, pisal pa je tudi o cerkveni kulturni zgodovini in religioznih temah.¹⁷⁵

171 UAW, Rigorosenprotokoll, Thomas Schuschnig.

172 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 3352 (Rigorosenakt, RA 3352), Curriculum vitae.

173 Prav tam, ocena disertacije.

174 UAW, Rigorosenprotokoll, Franc Trdan.

175 Silvo Kranjec: Trdan, Franc (1883–1941). V: *SBL*. Splet.

Naslednji doktorand zgodovine na dunajski Filozofski fakulteti, **Josip (Jožef) Jenko** (1854–1932), bi po datumu rojstva in času svojega dunajskega študija bolj spadal na začetek obravnave, saj je bil študijski tovariš Franca Kosa. Ker pa je merilo razvrščanja v tej razpravi datum promocije, je obravnavan neposredno pred Milkom Kosom. Rodil se je 15. maja 1854 v Dvorjeh pri Cerkljah na Gorenjskem, izhajal je iz kmečke družine. Bil je nečak Davorina Jenka. Osnovno šolo je obiskoval v Cerkljah in Kranju, gimnazijo pa v Ljubljani (1868–1876), kjer je 20. julija 1876 maturiral. Leto pred odhodom na Dunaj je, glede na vpisnico prvega semestra, v Ljubljani poslušal teologijo.¹⁷⁶ Od zimskega semestra 1877/78 do poletnega 1881 je študiral na Dunaju. Od drugega semestra dalje (od 8. februarja 1878) mu je študij precej olajšala Knafljeva štipendija v višini 240 florintov letno (kar bi danes zneslo približno 2.880 evrov), ki mu jo je podelil akademski senat.

Iz vpisnic je mogoče razbrati, da je poslušal predavanja iz klasične filologije, in sicer grško in latinsko slovnico ter grško in rimsko metriko pri kasnejšem rektorju Univerze na Dunaju Wilhelmu von Hartlu (1839–1907). Obiskoval je tudi predavanja slovanske filologije, zlasti Miklošičeva. Poslušal je predavanja iz klasične latinske in grške literature in mitologije ter zgodovinopisja pri Hoffmannu in Karlu Schenklu (1827–1900) (pri slednjem tudi stilistične vaje iz latinščine), iz zgodovine starega veka pri Hoffmannu ter Hirschfeldu in filološki proseminar pri Schenklu in Michaelu Gitlbauerju (1847–1903). V četrtem semestru je poslušal tudi Vogtova predavanja o gimnazijski pedagogiki. Glede na zanimanja, ki jih je mogoče razbrati iz Jenkove izbire predavanj in seminarjev ter proseminarjev in tudi iz drugih ohranjenih pričevanj (Miklošič naj bi ga v študijskih letih nagovarjal, naj napiše disertacijo s področja slavistike; učil naj bi se okrog dvajset jezikov),¹⁷⁷ je nekoliko presenetljivo, da je nato v zrelih letih promoviral iz zgodovine. Nedvomno pa brez znanja klasičnih jezikov izbrane teme za disertacijo (o Konstantinu Velikem) ne bi mogel zadovoljivo obdelati.¹⁷⁸ V zimskem semestru 1881/82 je, kot je sam zapisal, študiral v Gradcu.¹⁷⁹

V šolskem letu 1883/84 je v Gradcu opravil učiteljski izpit iz latinščine, grščine in slovenščine z nemškim in slovenskim učnim jezikom, leta 1892 pa še iz

176 Prim. *Slovenec*, let. 59, št. 143 (28. 6. 1931), str. 7; UAW, Nationale, Josef Jenko (zimski semester 1877/78).

177 Prim. *Slovenec*, let. 59, št. 143 (28. 6. 1931), str. 7.

178 UAW, Nationale, Josef Jenko.

179 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 3032 (Rigorosenakt, RA 3032), Curriculum vitae; *Slovenec*, let. 59, št. 143 (28. junij 1931), str. 7.

zemljepisa in zgodovine kot glavnih predmetov. Od 15. februarja 1884 je služboval kot gimnazijski profesor,¹⁸⁰ najprej v Mariboru (1884/85), nato v Kranju (1885–1887). Iz Kranja je odšel v Ljubljano, kjer je do leta 1890 učil na višji gimnaziji, nato na nižji. Pozneje je učil v Novem mestu, od koder je zaradi političnih razlogov odšel za profesorja v Bukovino na gimnazijo v Sereth (Siret v današnji Romuniji). V času svojega službovanja v Novem mestu (leta 1899) je kupil grad Strmol, a ga je bil že leta 1910 zaradi bivanja v tujini prisiljen prodati.¹⁸¹ V Bukovini je ostal vse do leta 1917, ko je odšel poučevati na državno gimnazijo v Trst in se leto pozneje upokojil. Po upokojitvi se je vrnil v domače Dvorje in po smrti sestre ter brata prevzel vodenje domačega posestva. Na njem je celo postavil valjni mlin in elektrarno. Že precej prileten se je leta 1922 poročil z daljno sorodnico Heleno Zupan. Umrli je 13. januarja 1932 za posledicami možganske kapi.¹⁸²

Svoje znanstveno delo je posvetil cesarju Konstantinu Velikemu. O njem je v času učiteljevanja pripravil več prispevkov.¹⁸³ Na temelju teh svojih študij je v zrelih letih napisal doktorsko disertacijo in jo naslovil *Kaiser Konstantin der Große*. Prošnjo za opravljanje rigorozov je oddal junija 1910. Takoj na začetku je nastala težava zaradi umestitve rigorozov. Jenko ga je želel opravljati iz vzhodnoevropske zgodovine, zato je bila disertacija dodeljena temu področju, čeprav bi jo morali po novejših pravilih in novih časovnih ter vsebinskih razdelitvah fakultete umestiti pod rimsko zgodovino. Jireček je v svoji oceni z dne 11. julija 1910 poudaril, da gre za disertacijo starejšega gospoda in da je branje težavno zaradi rokopisa in prepletanja jedrnega besedila ter opomb. Zapisal je še, da Jenko dobro pozna vire in jih zadovoljivo predstavi, da pa je njegovo delo nekoliko zastarelo, ker ne uporablja *Corpus Inscriptionum Latinarum* in novejše literature z obravnavanega področja. Končno odločitev o dovoljenju za opravljanje rigorozov je prepustil drugemu ocenjevalcu, profesorju Bormannu. Ta je bil o kandidatovem nepoznavanju novejših raziskav enakega mnenja kot Jireček. Menil pa je, da že sama marljivost in vestnost, ki ju je pri svojem delu izkazal, zadostujeta za pripustitev k rigorozom.¹⁸⁴ Dvourni glavni rigoroz je opravil 22. decembra 1913 z večinsko oceno

180 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 3032 (Rigorošenakt, RA 3032), Curriculum vitae.

181 Lidija Slana: Grad Strmol in njegovi lastniki skozi čas. V: *Kronika*, let. 54 (2006), št. 2, str. 151–174, tu str. 171.

182 Prim. *Slovenec*, let. 41, št. 295 (24. 12. 1913), str. 3; *Slovenec*, let. 59, št. 143 (28. 6. 1931), str. 7; *Slovenec*, let. 60, št. 11 (15. 1. 1932), str. 3.

183 Prim. NUK, Ms 1983: Jenko, Josip; Zapuščina: Dela, Monografija o Konstantinu Velikem.

184 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 3032 (Rigorošenakt, RA 3032), oceni disertacije.

zadovoljivo. Enournega, pri katerem so ga ocenjevalci ocenili z odlično oceno, pa 30. maja 1913. Promoviral je 13. marca 1914.¹⁸⁵

Milko Kos (1892–1972), starejši sin Franca Kosa, je že v zgodnjih gimnazijskih letih kazal zanimanje za zgodovino in tako kar nekako spontano nadaljeval očetovo pot. Rodil se je 12. decembra 1892 v Gorici, kjer je v letih 1899–1903 obiskoval osnovno šolo in nato od leta 1903 do 1911 še gimnazijo. Po uspešno opravljeni maturi se je takoj vpisal na dunajsko Filozofsko fakulteto in z zimskim semestrom 1911/12 začel obiskovati predavanja iz zgodovine in tudi iz geografije ter slavistike. Sam je zapisal, da so njegov osebni razvoj v zgodovinarja poleg očeta najbolj zaznamovali profesorji Redlich, Dopsch, Ottenthal in Jireček.¹⁸⁶ Pri Redlichu je poslušal mdr. predavanja o osnovnih značilnostih zgodovinopisja, o srednjem veku in srednjeveškem zgodovinopisju; pri Dopschu zgodovino ustave in avstrijske uprave, vire za zgodovino Avstrije, uvod v socialno zgodovino in vaje iz ustavne, oblastvene ter gospodarske zgodovine. V poznavalca latinske paleografije se je razvijal ob Ottenthalovih predavanjih. Od geografskih je obiskoval predvsem Brücknerjeva (primerjalno fizično, regionalno in matematično geografijo) in Oberhummerjeva (historično geografijo Italije in Avstrije, zgodovino geografije in občo antropogeografijo). Jireček, pri katerem je obiskoval seminar za vzhodnoevropsko zgodovino, je v njem prebudil zanimanje za preučevanje slovansko-romanskih odnosov. Poslušal je njegova predavanja o Bizantincih in južnih Slovanih v srednjem veku, o Dubrovniku ter o južnoslovanskih in grških kronikah od 12. do 15. stoletja. Poleg navedenih so ga pritegnila tudi Dvořákova umetnostno-zgodovinska predavanja, obiskoval pa je tudi pedagoška predavanja. V sedmem semestru 1914/15 je nastopil t. i. pripravljalo leto za sprejem v Inštitut za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje in nato 6. julija 1915 uspešno opravil sprejemni izpit. V zadnjih dveh semestrih je zato poslušal predvsem predavanja iz pomožnih zgodovinskih ved.¹⁸⁷

Prošnjo za opravljanje rigorozov in disertacijo z naslovom Bertold Andeški, oglejski patriarh (*Berthold von Andechs, Patriarch von Aquileia*) je oddal 4. oktobra 1915.

185 UAW, Rigorosenprotokoll, Josef Jenko.

186 Prim. Bogo Grafenauer: Življenje in delo Milka Kosa. V: Bogo Grafenauer (ur.): *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Izbrane razprave*. Ljubljana: Slovenska matica, 1985, str. 353–384, tu str. 358.

187 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4168 (Rigorosenakt, RA 4168), Curriculum vitae; UAW, Nationale, Milko Kos.

Na začetku disertacije je naštel bogato zbirko uporabljene literature in virov ter vse bistveno strnil v uvodu. V prvem poglavju je obravnaval življenje Bertolda Andeškega pred izvolitvijo za oglejskega patriarha. V najboljšežnejšem drugem poglavju je podrobno predstavil oglejski patriarhat pod Bertoldovo vladavino, in sicer vsako deželo posebej (Furlanija, Istra in del, ki je bil nekaj del starega nemškega cesarstva) in pisal o njegovem odnosu do Trbiža (Treviso), Benetk in Goriških grofov. Zadnje, tretje poglavje je odstrlo Bertoldov odnos do cesarja in papeža. Disertacijo zaključujejo sklep in priloge.¹⁸⁸ Oceno disertacije je 7. novembra 1915 pripravil Redlich, Ottenthal pa je nato pripisal svoje strinjanje. Redlich je pohvalil Kosovo skrbno uporabo celotne (tudi italijanske in slovenske) literature, posameznih virov in zbirk virov, ki jih je lepo strnil v uvodu. Opozoril je na manjše pomanjkljivosti glede določitve oglejske oblasti na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem v drugem poglavju, a v isti sapi poudaril, da gre za skrbno obdelano poglavje, iz katerega se vidi kandidatov občutek za historično kritiko. Dodal je, da bi bilo dobro, če bi bila nekatera bistvena vprašanja obdelana še jasneje, da pa je to seveda od začetnika pri obravnavanju tovrstne snovi težko pričakovati. V celoti gledano je pohvalil kandidatov trud in njegov kritični pristop.¹⁸⁹ Dvourni izpit je z oceno zadovoljivo opravil 18. januarja 1916, enournega pa 22. januarja istega leta. Promoviral je 4. marca 1916.¹⁹⁰

Po promociji je ostal na Dunaju in bil do leta 1917 redni član Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje, pri katerem je novembra 1917 opravil državni izpit. Po odsluženem vojaškem roku 1917–1918 (zaradi okvare noge ga je odslužil v dunajskem Vojnem arhivu) in po razpadu Avstro-Ogrske je bil imenovan za zastopnika Narodne vlade SHS pri likvidaciji arhivov v Nemški Avstriji, aprila 1919 je postal znanstveni sodelavec in nato asistent v Državni študijski knjižnici (današnja NUK) v Ljubljani (do maja 1924). Od jeseni 1921 do 1922 se je s podporo Univerze v Ljubljani izpopolnjeval v pomožnih zgodovinskih vedah na École nationale des Chartes v Parizu in v Münchnu.¹⁹¹

Maja 1924 je z imenovanjem za docenta za pomožne zgodovinske vede na Univerzi v Beogradu začel kariero univerzitetnega profesorja, ki jo je naslednje študijsko leto nadaljeval kot izredni profesor istega predmeta v Zagrebu. Od tam je prišel v Ljubljano in 10. septembra 1926 postal izredni profesor za občo zgodovino

188 UBW, sig. D-14886.

189 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4168 (Rigorosenakt, RA 4168), ocena disertacije.

190 UAW, Rigorosenprotokoll, Milko Kos.

191 Grafenauer: Življenje in delo Milka Kosa, str. 358.

srednjega veka in za pomožne zgodovinske vede na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Osem let pozneje, 7. februarja 1934, je bil izvoljen za rednega profesorja in je poleg obče zgodovine srednjega veka do 1937 predaval celotno slovensko zgodovino do leta 1918. Imel je tudi predavanja iz slovenske srednjeveške zgodovine. Po letu 1946 je do upokojitve leta 1965 predaval le še občo zgodovino srednjega veka in pomožne zgodovinske vede. Dvakrat je bil tudi predstojnik Inštituta (današnjega Oddelka) za zgodovino na Filozofski fakulteti, in sicer v letih 1941–1950 in 1958–1965.¹⁹²

V času svoje profesorske kariere je bil v letih 1935–1937 dekan in prodekan Filozofske fakultete, leta 1941 prorektor Univerze v Ljubljani, v letih 1941–1945 njen rektor in pozneje spet prorektor (1945–1948). Bil je med ustanovnimi člani Slovenske akademije znanosti in umetnosti in 7. oktobra 1938 postal njen redni član. Od januarja 1940 do junija 1941 je vodil njen Filozofsko-filološko-historični razred. Ko je bil leta 1947 v okviru SAZU ustanovljen Inštitut za zgodovino, je bil imenovan za njegovega upravnika in načelnika Sekcije za občo in narodno zgodovino. Njegov naslednik v okviru Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU v znak zahvale za njegovo opravljeno delo nosi ime po njem (Zgodovinski inštitut Milka Kosa). Med leti 1950 in 1972 je bil glavni tajnik SAZU.

V kako priznanega znanstvenega delavca na zgodovinsopisnem področju se je tekom svoje raziskovalne, profesorske in akademske kariere razvil, kažejo njegova članstva v številnih tujih znanstvenih ustanovah. Leta 1953 je prejel Prešernovo nagrado, leta 1969 pa je postal častni doktor Univerze v Ljubljani. Vse do konca svojega življenja je ostal nadpovprečno dejaven: neposredno ali vsaj posredno je bil vpet v vse glavne projekte na zgodovinsopisnem področju na Slovenskem. Umrli je 24. marca 1972 v Ljubljani.¹⁹³

Milko Kos je vse svoje življenje raziskoval slovensko srednjeveško zgodovino. Njegovo temeljno delo predstavlja *Zgodovina Slovencev od naselitve do reformacije* (1933, druga izdaja 1955). Pomembne so tudi njegove izdaje srednjeveških urbarjev za Slovenijo in razprava o srednjeveški Ljubljani (*Srednjeveška Ljubljana*,

192 Prim. Uredništvo: Kos, Milko, akademik (1892–1972). V: *SBL*. Splet; Branko Marušič: Kos, Milko, akademik (1892–1972). V: *SBL*. Splet; Bogo Grafenauer: Znanstveno delo Milka Kosa. V: *Zgodovinski časopis* (Kosov zbornik), let. 6–7 (1952–1953), str. 9–19; Bogo Grafenauer: Zapiski ob sedemdesetletnici Milka Kosa. V: *Zgodovinski časopis*, let. 16 (1962), št. 1/4, str. 171–175, tu str. 171–172; Bogo Grafenauer: Milko Kos: ob 90-letnici rojstva in ob 10-letnici smrti, ki je minila decembra 1982. V: *Primorska srečanja*, let. 7, št. 39/40 (junij 1983), str. 151–156; Grafenauer: Življenje in delo Milka Kosa, str. 356–369.

193 Prav tam.

1955). V zadnjih desetletjih življenja se je posvetil predvsem raziskavam zgodnje-srednjeveške kolonizacije slovenskega ozemlja in historično-topografskemu leksikonu slovenskega ozemlja v srednjem veku (delno je zajet tudi pozni srednji vek), predvsem za njegov zahodni in osrednji del (*Gradivo za historično topografijo Slovenije. Za Kranjsko do leta 1500*, 1975).¹⁹⁴ Dve leti pred njegovo smrtjo je izšel prvi zvezek *Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev*, pri kateri je dejavno sodeloval in zanjo pripravil zemljevid o agrarni kolonizaciji slovenske zemlje, ki so ga zgodovinarji imenovali za njegovo življenjsko delo.¹⁹⁵ Kosova bibliografija skupaj s posmrtnimi izdajami obsega 375 enot, in sicer knjig, razprav, člankov in ocen. Zapustil je tudi petdeset obsežnih svežnjev rokopisov.¹⁹⁶ Milko Kos je od okrog leta 1940 do smrti veljal za vodilnega slovenskega zgodovinarja.

Zadnji v pregledu slovenskih doktorjev filozofije, ki so na Dunaju študirali zgodovino, je **Josip Žontar** (1895–1982), čigar ime je na doktorskih aktih navedeno kot Josef Ignaz Žontar. Ob stoletnici njegovega rojstva je izšla knjižica o njegovem življenju in delu,¹⁹⁷ ki jo je uredil njegov sin, Jože Žontar, zato je v nadaljevanju poudarek predvsem na njegovih dunajskih letih.

Žontar se je rodil 23. septembra 1895 na Savi pri Jesenicah. Oče Primož je bil doma iz okolice Škofje Loke in po poklicu orožniški stražmojster, kot Žontar navaja na vpisnicah dunajske univerze, mati Ana Bauer pa je bila rojena na Spodnjeavstrijskem. Družina se je ustalila v Kranju, kjer je Žontar v letih 1906 do 1914 obiskoval gimnazijo, kjer se je posebej rad posvečal poglobljenemu študiju zgodovine; eden njegovih profesorjev je bil namreč Franc Komatar,¹⁹⁸ strokovnjak na arhivskem področju, nekdanji kranjski arhivar, kasneje pa sodelavec arhivske sekcije dunajske Centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike na Kranjskem.¹⁹⁹ Ta je močno vplival na Žontarjevo poklicno pot in ga uvajal tudi v

194 Prim. Grafenauer: Življenje in delo Milka Kosa, str. 367–369; Janez Mlinar in Mitja Ferenc (ur.): *Oddelek za zgodovino 1920–2010: ob devetdesetletnici*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2010, str. 33. Zbiral je tudi gradivo za historično topografijo Primorske v srednjem veku, ki ga v obliki kartotečnih lističev danes hrani *Zgodovinski inštitut Milka Kosa*.

195 Prim. Bogo Grafenauer: V spomin Milka Kosa. V: *Kronika*, let. 20 (1972), št. 1, str. 1–2, tu str. 1.

196 Prim. Grafenauer: Življenje in delo Milka Kosa, str. 364.

197 Jože Žontar (ur.): *Življenje in delo Josipa Žontarja. Ob stoletnici rojstva*. Kranj: Mestna občina Kranj, 1996. Prim. tudi Jože Žontar: Žontar, Josip (1895–1982). V: *SBL*. Splet.

198 Bogo Grafenauer: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja. V: *Kronika*, let. 23 (1975), št. 3, str. 180–182, tu str. 180.

199 Jože Žontar: Prelomna leta v očetovem življenju. V: Žontar (ur.): *Življenje in delo Josipa Žontarja*, str. 7–14, tu str. 8.

študij pomožnih zgodovinskih ved. V gimnazijskih časih so ga nekateri profesorji vpletli v proces proti preporodovcem, kar se je po vojni javno obravnavalo, a kot je zapisal akademik Bogo Grafenauer, so bila namigovanja o Žontarjevi vpletenosti »odraz skrivenčenega slovenskega mišljenja med obema vojnama, da bi se na račun mladega študenta reševalo ugled spoštovanega slovenskega književnika«. ²⁰⁰ Klub temu pa se zdi, kot bomo videli v nadaljevanju, da so neugodni spleti okoliščin vse od gimnazijskih let dalje tragično zaznamovali njegovo celotno življenje.

Na dunajsko univerzo se je Žontar po odlično opravljeni maturi ²⁰¹ vpisal v zimskem semestru 1914/15, tako rekoč na predvečer začetka prve vojne. Na vpisnicah je navajal tako slovenski, kot nemški materni jezik, podobno kot za njim Melitta Pivec-Stelè, ²⁰² kar kaže, da mu ni šlo za nacionalno opredelitev, pač pa izključno za navedbo jezika; nenazadnje je bila njegova mati, kot tudi mati Melitte Pivec-Stelè, nemškega rodu. Štipendije sprva ni prejemal, šele proti koncu študija, v poletnem semestru leta 1917 in v zadnjem semestru študija, mu je bila odobrena Knafljeva štipendija. Poslušal je predavanja iz zgodovine in pomožnih zgodovinskih ved ter geografije pri Hirnu, Dopschu, Redlichu, Fournierju, Bauerju, Jirečku, Ottenthalu, Oberhumerju in Brücknerju. Na seznamih njegovih predavanj in seminarjev pa so bila še predavanja iz umetnostne zgodovine pri Maxu Dvořaku (1874–1921), iz psihologije pri Aloisu Höflerju, pedagogike pri Wilhelmu Jerusalemu (1854–1923), poslušal pa je tudi predavanja iz nemške literarne zgodovine, posebej predavanja o nemški romantiki. Veliko mu je pomenilo znanje jezikov, saj je obiskoval seminarje iz angleškega in madžarskega jezika, v svojem življenjepisu, ki ga je priložil prijavi k rigorozom, pa je zapisal, da se na c. k. zavodu za orientalske jezike uči tudi te. ²⁰³

Spomladi 1918 se je Žontar prijavil k strogim izpitom iz zgodovine srednjega in novega veka v povezavi z geografijo ter komisiji predložil tudi svojo disertacijo o zgodovini trgovine na Kranjskem od 13. do 16. stoletja (*Geschichte des Handels in Krain vom 13. bis 16. Jahrhundert*). ²⁰⁴ Maja 1918 sta jo ocenila Dopsch in Redlich, slednji se je mnenju prvega le pridružil. V oceni je Dopsch, če povzamemo, zapisal, da se je avtor potrudil zbrati gradivo, ki je bilo raztreseno vsepovsod, od časopisov do posebnih natisov, poleg tega pa je vse skupaj dopolnil z arhivskimi

200 Bogo Grafenauer: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja, str. 180. Grafenauer je imel v mislih Ivana Preglja, v tistem času profesorja na kranjski gimnaziji.

201 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4499 (Rigorosenakt, RA 4499), Curriculum vitae.

202 Žigon: Melitta Pivec-Stelè, str. 140.

203 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4499 (Rigorosenakt, RA 4499), Curriculum vitae.

204 Disertacija v UBW ni ohranjena.

virih. Prav na podlagi pregledovanja arhivskega gradiva je podal pregledno sliko trgovine na Kranjskem v srednjem veku. Dopsch je nadalje zapisal, da avtor na vprašanja odgovarja kot dober poznavalec gospodarskih motivov in smeri, čeprav bi nekatere segmente lahko obravnaval še podrobneje. Sklenil pa je, da je predloženo delo primerno za tisk ter da bi bilo potrebno le ponovno natančno branje in manjši popravki.²⁰⁵ Jeseni 1918 so vsi trije izpraševalci, med njimi Redlich in Dopsch, Žontarjevo znanje ocenili kot odlično. Julija 1919 je opravil še enourni zagovor iz filozofije, kjer je prav tako dobil oceno odlično. Promoviral je 11. julija 1919.²⁰⁶ Leto pozneje je na Dunaju opravil še profesorski izpit iz zgodovine, izpit iz geografije pa je imel leta 1921 že v Ljubljani.²⁰⁷

Žontar je že v času študija (zimski semester 1916/17) uspešno opravil pripravljalni tečaj na Inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje,²⁰⁸ kjer se je izpopolnjeval na področju pomožnih zgodovinskih ved. Stremel je k temu, da bi se zaposlil v dunajskem Državnem arhivu, a želja se mu ni izpolnila. Časi so se spremenili in odgovorili so mu, da kot državljani Države SHS ne more dobiti avstrijske državne službe. Možnosti za zaposlitev na področju, ki ga je zanimalo, pa so bile zaradi novih političnih okoliščin tudi v Ljubljani pičle. Tako se je Žontar, morda v iskanju novih poklicnih priložnosti, leta 1919 vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani, dva semestra je leto pred tem absolviral že na Dunaju. Študij je zaključil šele leta 1930, saj se poleg učiteljskih obveznosti ni mogel posvečati zgolj knjigam; Žontar je namreč od dvajsetih let dalje poučeval zgodovino in zemljepis na gimnazijah v Ljubljani, Celju, Mariboru, celo v Nišu, in nazadnje v Kranju, kjer je ostal do leta 1950.

Kljub izjemnemu znanju je Žontar večji del svojega življenja preživel kot srednješolski učitelj, a raziskovanja vseeno ni opustil. Med počitnicami se je v času med vojnama izpopolnjeval v primerjalni pravni zgodovini na univerzah v Pragi, na Dunaju in v Heidelbergu, v tem času pa se je lotil tudi raziskovanja zgodovine mesta Kranj ter to svoje temeljito in pomembno delo izdal leta 1939 v samozaložbi. V tridesetih letih je začel misliti na možnost, da ubere visokošolsko kariero, a se je neuspešno potegoval za mesto privatnega docenta tako v Zagrebu kot v Ljubljani. Šele leta 1941 mu je bila na podlagi poglavij v *Zgodovini mesta Kranja* priznana habilitacija in dobil je mesto privatnega docenta na Pravni fakulteti za

205 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4499 (Rigorosenakt, RA 4499), ocena disertacije, ki sta jo podpisala Alfons Dopsch (13. 5. 1918) in Oswald Redlich (26. 5. 1918).

206 UAW, Rigorosenprotokoll, Josef Ignaz Žontar.

207 Žontar: Žontar, Josip (1895–1982).

208 UAW, personalna mapa z doktorskimi akti št. 4499 (Rigorosenakt, RA 4499), Curriculum vitae.

predmet narodna pravna zgodovina z ozirom na zgodovino slovanskih prav. Po vojni je bila njegova docentura obnovljena, vendar je moral leta 1952 zaradi ideološko-političnega pritiska prenehati s predavanji na Pravni fakulteti. V letih od 1950 do 1958 je bil znanstveni sodelavec za starejšo gospodarsko zgodovino na novoustanovljenem Inštitutu za politično ekonomijo in sorodne vede pri Ekonomski fakulteti v Ljubljani, nato pa prisilno upokojen, saj je Univerzitetni svet zavrnil njegovo prošnjo za ponovno izvolitev za znanstvenega sodelavca. Kot piše njegov sin, je bil Žontar veren človek, ki je zahajal v cerkev, kar seveda ni bilo skladno z moralnopoličnimi principi tedanjega časa.²⁰⁹

Žontar je napisal številne razprave s področja pravne, gospodarske in socialne zgodovine. V zgodovinopisje se je trajno zapisal kot zgodovinar Kranja in kot eden najvidnejših raziskovalcev gospodarstva v zgodnjem novem veku na Slovenskem. Že v medvojnem obdobju je dokazal, da med slovenskimi pravniki najbolje pozna široko jugoslovansko pa tudi slovensko (poleg Janka Polca in kasneje Sergija Vilfana) pravnozgodovinsko problematiko.²¹⁰ Zagotovo pa se v zgodovino ni zapisal po svojih funkcijah, temveč po svojem znanstvenem opusu in trajnih rezultatih.

Prispevek k razvoju znanosti na Slovenskem

Doktorji filozofije, ki so na dunajski Filozofski fakulteti promovirali s področja zgodovine v letih 1881–1919, so s svojim zavzetim delom na raznolikih področjih, na katera so jih pripeljale tedanje zaposlitvene možnosti, vsak na svoj način prispevali k prebujanju zanimanja za zgodovino in občutku za kritičen pogled nanjo. Veliko izmed njih (F. Kos, Böhm, Kropivnik, Žmavc, Orel, Capuder, Trdan, Jenko, Žontar) jih je poučevalo zgodovino (in pogosto tudi zemljepis ter slovenščino) ter tako mlajše generacije navduševalo za zgodovino ravno v najbolj ključnih letih, ko je bilo v njih navdušenje in zanimanje največje. Mnogi so se ob pedagoškem delu posvečali tudi zgodovinopisnim raziskavam (F. Kos, Capuder, Jenko, Mal, Žontar) in svoje prispevke objavljali v časopisih in drugod. S Francem Kosom in njegovimi sodobniki ter nasledniki, ki so za izhodišče svojega raziskovalnega dela postavili arhivske in druge vire ter se pri svojem delu začeli opirati na pomožne zgodovinske vede, se je v slovenskem zgodovinopisju postopoma začel uveljavljati kritični pristop. Za njegovo dokončno uveljavitev je bil odločilen študij nekaterih bodočih slovenskih zgodovinarjev na Inštitutu za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje, ki

209 Jože Žontar: Prelomna leta v očetovem življenju, str. 14.

210 Grafenauer: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja, str. 180.

je poudarjal študij avstrijske zgodovine in pomožnih zgodovinskih ved in tako izšolal visoko kompetentne kadre tako za delo v arhivih, muzejih in knjižnicah kot tudi za poučevanje na univerzah. Iz te šole so med tukaj obravnavanimi zgodovinarji izšli Ferdinand Jančar, Ivan Žibert, Josip Mal, Milko Kos in Josip Žontar. Nekateri doktorji zgodovine so pozneje posegli tudi po drugih področjih, postali so ravnatelji šol (Böhm, Orel, Capuder) in muzejev (Mal, Zupanič), bibliotekarji in kustosi (Žibert) ter prešli tudi na politično (Zupanič), ekonomsko in pravno področje (Böhm, Žontar). Posebej pa je navesti tiste, ki so pozneje predavali na univerzi ter ubrali akademsko kariero. Ludvik Böhm je v sklepnem obdobju svojega življenja postal honorarni profesor ekonomske politike na ljubljanski Pravni fakulteti. Niko Zupanič, ki je strokovno in znanstveno prešel na raziskovanje antropološke, etnične in zgodovinske preteklosti Balkana, je bil leta 1940 izvoljen za prvega profesorja etnologije in etnografije na ljubljanski Filozofski fakulteti. Josip Žontar, ki se je zaradi politično neugodnih časov sicer večino časa preživljal kot srednješolski učitelj, pa je bil v letih 1941–1952 privatni docent na Pravni fakulteti v Ljubljani in pozneje znanstveni sodelavec na Inštitutu za politično ekonomijo in sorodne vede pri ljubljanski Ekonomski fakulteti. Najvidnejšo vlogo med obravnavanimi zgodovinarji pa je imel Milko Kos, ki je poleg zavidljive raziskovalne zgradil tudi bogato kariero univerzitetnega profesorja, predvsem na ljubljanski Filozofski fakulteti. Bil je prodekan ter dekan te fakultete, v štiridesetih letih pa več let rektor in prorektor Univerze v Ljubljani. Bil je med ustanovitelji Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter njen redni član. Kot akademik je odigral ključno vlogo pri osnovanju Inštituta za zgodovino SAZU, katerega naslednik je danes Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ki deluje v okviru ZRC SAZU. Josip Mal, Josip Žontar in zlasti Milko Kos so slovensko zgodovinopisje dokončno utrdili kot znanost in oblikovali smernice za njegov nadaljnji razvoj.

Seznam virov in literature

Arhivski viri

Arhiv SBL – Arhiv Slovenskega biografskega leksikona (ZRC SAZU, Inštitut za kulturno zgodovino):

Mapa Ivan Krstnik Žibert.

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

SI AS 1056: Dr. Ivan Žibert, osebna mapa.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Rokopisna zbirka:

Zapuščine: Ms 895: Prijatelj, Ivan; Ms 1011: Govekar, Fran; Ms 1052: Maselj, Fran; Ms 1060: Pintar, Luka; Ms 1119: Murko, Matija; Ms 1173: Slovenska liga; Ms 1207: Vrhovnik, Ivan; Ms 1411: Hribar, Ivan; Ms 1412: Meško, Fran Ksaver; Ms 1431: Šlebinger, Janko; Ms 1492: Ilešič, Fran; Ms 1587: Capuder, Karl; Ms 1761: Vesel, Fran; Ms 1879: Kramer, Albert; Ms 1983: Jenko, Josip; Ms 1952: Stele, France.

Kvalifikacije srednješolskih učiteljev – izpolnjeni obrazci: Ms 1505: Žmavc Jakob.

UAW – Archiv der Universität Wien (Arhiv Univerze na Dunaju):

Nationale (vpisnice): Böhm, Ludwig; Capuder, Karl; Jančar, Ferdinand; Jenko, Josef; Kos, Franz; Kos, Milko; Kropivnik, Franz; Mal, Josef; Orel, Johann; Schuschnig, Thomas; Šanda, Johann; Trdan, Franz; Zupanič, Nikolaus; Žibert, Johann; Žmavc, Jakob; Žontar, Josef Ignaz.

Rigorosenakt (personalne mape z doktorski akti): št. 168 (RA 168: Franz Kos), št. 623 (RA 623: Ludwig Böhm), št. 707 (RA 707: Franz Kropivnik), št. 799 (RA 799: Jakob Žmavc), št. 1051 (RA 1051: Ferdinand Jančar), št. 1104 (RA 1104: Johann Orel), št. 1619 (RA 1619: Nikolaus Zupanič), št. 1691 (RA 1691: Augustin Johann Žibert), št. 1692 (RA 1692: Johann Šanda), št. 1966 (RA 1966: Karl Capuder), št. 2517 (RA 2517: Josef Mal), št. 2560 (RA 2560: Thomas Schuschnig), št. 3032 (RA 3032: Josef Jenko), št. 3352 (RA 3352: Franz Trdan), št. 4168 (RA 4168: Milko Kos), št. 4499 (RA 4499: Josef Ignaz Žontar).

Rigorosenprotokoll (zapisniki doktorskih izpitov): Böhm, Ludwig; Capuder, Karl; Jančar, Ferdinand; Jenko, Josef; Kos, Franz; Kos, Milko; Kropivnik, Franz; Mal, Josef; Orel, Johann; Schuschnig, Thomas; Šanda, Johann; Trdan, Franz; Zupanič, Nikolaus; Žibert, P. Augustin Johann; Žmavc, Jakob; Žontar, Josef Ignaz.

UBW – Universitätsbibliothek Wien (Univerzitetna knjižnica na Dunaju):**Disertacije obravnavanih doktorskih kandidatov:**

sig. D-13036: *Griechisch-makedonische Angelegenheiten während des zweiten punischen Krieges* (Kos, Franz).

sig. D-13200: *Graf Ulrich II. Von Cilli* (Kropivnik, Franz).

sig. D-13224: *Über das Verhältniss von Nestor Iskanders Chronik »Die Erzählung von Constantinopel« zu den Berichten der übrigen Zeitgenossen* (Böhm, Ludwig).

sig. D-13236: *Das Ständewesen Kärntens im Mittelalter mit einer Übersicht der territorialen Entwicklung Kärntens und jener Krains in derselben Zeit* (Žmavc, Jakob).

sig. D-13261: *Elbslaven unter Otto I.* (Orel, Johann).

sig. D-13294/1, D-13294/2: *Über die geschichtliche Bedeutung der ersten drei Bücher von Coccius' Schrift: Commentarii de bello Maximiliani cum Venetis gesto* (Jančar, Ferdinand).

- sig. D-13440: *Untersuchungen zur genealogischen Geschichte der älteren Grafen von Görz* (Capuder, Karl).
- sig. D-13596: *Die Ankunft der Slovenen in den Süden* (Zupanič, Nikolaus).
- sig. D-13674: *Die Opposition gegen die Minoriten und Dominikaner im XIII. Jahrhundert in Deutschland und Paris* (Žibert, Johann).
- sig. D-13675: *Freiherr Hans Kazianer und der Feldzug gegen Essegg im Jahre 1537* (Šanda, Johann).
- sig. D-13935: *Die Legationsreise des Kardinallegaten Guido von St. Laurentius in Lucina vom Jahr 1265 bis 1267* (Mal, Josef).
- sig. D-14886: *Berthold von Andechs, Patriarch von Aquileia* (Kos, Milko).

Časopisni viri

- Jutro*, let. 20, št. 133 (11. 6. 1939), str. 5.
- Jutro*, let. 21, št. 158 (10. 7. 1940), str. 3.
- Ljubljanski zvon*, let. 36, št. 1, str. 42–43.
- Narodni dnevnik*, let. 2, št. 185 (12. 9. 1925), str. 3–4.
- Slovanski svet*, let. 9, št. 8. (15. 3. 1896), str. 88–89.
- Slovenec*, let. 41, št. 295 (24. 12. 1913), str. 3.
- Slovenec*, let. 48, št. 50 (2. 3. 1920), str. 5–6.
- Slovenec*, let. 59, št. 143 (28. 6. 1931), str. 7.
- Slovenec*, let. 60, št. 11 (15. 1. 1932), str. 3.
- Slovenec*, let. 63, št. 63 (16. 3. 1935), str. 8.
- Slovenec*, let. 67, št. 132a (13. 6. 1939), str. 8.
- Slovenski list*, let. 3, št. 38 (25. 6. 1898), str. 183.
- Slovenski narod*, let. 58, št. 144 (28. 6. 1925), str. 3; 149 (5. 7. 1925), str. 3.
- Slovenski narod*, let. 68, št. 6 (15. 3. 1935), str. 2.

Spletni viri in spletna literatura

- Dolenjski biografski leksikon*: <http://www.nm.sik.si/si/eknjiznica/bioleks/?bid=135> (22. 12. 2018).
- Kamniško-komendski biografski leksikon*: <http://www.leksikon.si/Default.aspx?language=sl-SI> (28. 12. 2018).
- Pretvornik valut: <https://www.oenb.at/docroot/inflationscockpit/waehrungsrechner.html> (15. 12. 2018).
- Slovenska biografija (SBL)*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013: <https://www.slovenska-biografija.si/> (od 1. 8. 2018 do 10. 1. 2019).

Natisnjena literatura

- Bezljaj, Janko (ur.): *Izvestje c. kr. II. državne gimnazije v Ljubljani o šolskem letu 1909./1910*. Ljubljana: c. kr. II. državna gimnazija, 1910.
- Bister, Feliks J.: Malov študij zgodovine na Dunajski univerzi (1904–1908). V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 19–30.
- Bucik, Valentin et al. (ur.): *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009*. Ljubljana: ZZFF, 2009.
- Capuder, Karl: Goriški kmetijski upor leta 1713. V: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici*, let. 9 (2012), št. 9, str. 3–9.
- Cindrič, Alojz: Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918. Ljubljana: Univerza, 2009.
- Ciperle, Jože: *Gimnazije na Slovenskem v letu 1848 ter njihov razvoj do leta 1918*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1979.
- Čas, Bojan: Josip Mal – zgodovinar kulture. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 53–74.
- Grafenauer, Bogo: Milko Kos: ob 90-letnici rojstva in ob 10-letnici smrti, ki je minila decembra 1982. V: *Primorska srečanja*, let. 7 (1983), št. 39/40, str. 151–156.
- Grafenauer, Bogo: Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja. V: *Kronika*, let. 23 (1975), št. 3, str. 180–182.
- Grafenauer, Bogo: Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinopisja. V: *Zgodovinski časopis*, let. 8 (1954), št. 1, str. 118–124.
- Grafenauer, Bogo: Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinopisja. V: Bogo Grafenauer (ur.): *Franc Kos, Izbrano delo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982, str. 337–365.
- Grafenauer, Bogo: *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1960.
- Grafenauer, Bogo: V spomin Milka Kosa. V: *Kronika*, let. 20 (1972), št. 1, str. 1–2.
- Grafenauer, Bogo: Zapiski ob sedemdesetletnici Milka Kosa. V: *Zgodovinski časopis*, let. 16 (1962), št. 1/4, str. 171–175.
- Grafenauer, Bogo: Znanstveno delo Milka Kosa. V: *Zgodovinski časopis (Kosov zbornik)*, let. 6–7 (1952–1953), str. 9–19.
- Grafenauer, Bogo: Življenje in delo Milka Kosa. V: Bogo Grafenauer (ur.): *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Izbrane razprave*. Ljubljana: Slovenska matica Ljubljana, 1985, str. 353–384.
- Granda, Stane: Življenje z Josipom Malom. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 83–93.
- Hriberšek, Matej: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana: Založba ZRC, 2005.

- Iglič, Aleš: Ob 130-letnici rojstva slovenskega etnologa, antropologa, zgodovinarja in diplomata dr. Nika Zupaniča (1876–1961). V: *Traditiones*, let. 35 (2006), št. 1, str. 247–255.
- Jahresbericht k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums für die Schuljahre 1897/1898–1899/1900*. Krainburg: Verlag des k. k. Kaiser Franz Joseph-Staatsgymnasiums, 1900.
- Kirchshofer, Ernst: *Geschichte des Philologisch-Historischen Seminars an der Universität Wien 1848–1900*. Dissertation. Wien: Universität Wien, 1984.
- Klemenčič, Matjaž: Slovene Periodicals in the USA, 1891–1920. V: *Razprave in gradiva*, let. 55 (2008), str. 98–117.
- Košir, Matevž: Inštitut za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje s posebnim ozirom na izobraževanje arhivistov. V: *Zgodovinski časopis*, let. 49 (1995), št. 1, str. 121–125.
- Leskošek, Janko: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji januarja 1928*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1928.
- Lužar, Fortunat et al.: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji (ljubljska in mariborska oblast)*. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1928.
- Mal, Miran: Pozdravni govor. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 7–9.
- Melik, Vasilij: Josip Mal in zgodovina 19. stoletja. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 11–15.
- Mlinar, Janez in Mitja Ferenc (ur.): *Oddelek za zgodovino 1920–2010: ob devetdesetletnici*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2010.
- Okoliš, Stane: *Zgodovina šolstva na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2009.
- Profesorsko društvo: *Stalež srednjih in strokovnih šol v Sloveniji, šolsko leto 1925/26*. Ljubljana: Delniška tiskarna, 1923.
- Promitzer, Christian: Niko Županič in vprašanje jugoslovanstva: med politiko in antropologijo (1901–1941). V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, let. 41 (2001), št. 1, str. 7–30.
- Rahten, Andrej (ur.): *Žibertova teorija zarote*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013.
- Ravnik, R.: Razne vesti. V: *Slovenski Pravniki*, let. 49 (1935), št. 3–5, str. 138–144.
- Reiter, Ludwig: *Österreichische Staats- und Kulturgeschichte*. Klagenfurt: S. Jögl, 1947.
- Ribnikar, Peter: Študentske in dijaške štipendijske ustanove na Kranjskem. V: *Arhivi* (1999), let. 22, št. 1/2, str. 9–16.
- Samec, Drago: Josip Mal – Bibliografija. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 150–175.
- Schmid, Vlado: *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem III*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1988.
- Slana, Lidija: Grad Strmol in njegovi lastniki skozi čas. V: *Kronika*, let. 54 (2006), št. 2, str. 151–174.
- Studen, Andrej: Malova stara Ljubljana in njeni ljudje – moderen koncept zgodovine. V: Bojan Čas, Stane Granda, Oto Luthar in Vasilij Melik (ur.): *Malov zbornik*. Ljubljana: ZRC SAZU, 1996, str. 75–81.

- Šanda, Janko: *Kralj Samo: epos v desetih spevih*. Ljubljana: Amalietti & Amalietti, 2011.
- Štih, Peter, Vasko Simoniti in Peter Vodopivec: *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*, II. del. Ljubljana. Modrijan, 2016.
- Višji šolski svet v Ljubljani: *Imenik šolskih oblastev, osnovnih, meščanskih in srednjih šol ter učiteljstva v Sloveniji*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1921, str. 162–163.
- Višji šolski svet v Ljubljani: *Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna, 1923.
- Wagner, Andreas: »*Non possum non detestari Germanorum discordiam ignaviamque – Nationale Verantwortung und deutsche Identitätsstiftung im frühen 16. Jahrhundert in Michael Köchlings Commentarii de bello Maximiliani cum Venetis gesto*«. Dunaj: Diplomarbeit, 2010.
- Winkelbauer, Thomas: *Das Fach Geschichte an der Universität Wien: Von den Anfängen um 1500 bis etwa 1975* (Schriften des Archivs der Universität Wien, Band 24). Wien: V&R Unipress, 2018.
- Zikulnig, Adelheid: *Restrukturierung, Regeneration und Reform. Die Prinzipien der Besetzungspolitik der Lehrkanzeln in der Ära des Ministers Leo Graf Thun-Hohenstein*. Graz: Phil. Dissertation, 2002.
- Zupanič-Kralj, Veronika, Aleš Igljič in Veronika Kralj-Igljič: Niko Zupanič in njegov boj za identiteto Slovencev. V: *Rast*, let. 18 (2007), št. 2, str. 183–193.
- Žigon, Tanja: Melitta Pivec-Stelè (1894–1973), die erste Slowenin mit zwei Dokortiteln. V: Petra Kramberger, Irena Samide in Tanja Žigon: *Frauen, die studieren sind gefährlich. Ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz*. Ljubljana: ZZFF, 2018, str. 131–170.
- Žontar, Jože (ur.): *Življenje in delo Josipa Žontarja. Ob stoletnici rojstva*. Kranj: Mestna občina Kranj, 1996.
- Žontar, Jože: Prelomna leta v očetovem življenju. V: Žontar, Jože (ur.): *Življenje in delo Josipa Žontarja, Ob stoletnici rojstva*. Kranj: Mestna občina Kranj, 1996, str. 7–14.